

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ОСІБ
ЮНАЦЬКОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 07-231 групи

Спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійної програми «Психологія»

Аліна ШУМИЦЬКА

Керівник: к. психол. н., викладачка

Інна ЧИНЬОНА

Рецензент: к. психол. н., ст. дослідник, докторант

Інституту соціальної та політичної психології

НАПН України, доцент факультету бакалаврських

студій ПУ «Київська школа економіки»

Марина ДВОРНИК

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Психологічний аналіз теоретичних підходів до вивчення категорії «світогляд».....	7
1.1. Питання світогляду особистості у психологічних дослідженнях: комплексний підхід.....	7
1.2. Змістові параметри світогляду, функції та особливості формування	11
1.3. Формування світогляду у юнацькому віці.....	16
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження формування світогляду у юнаків та юнок.....	20
2.1. Характеристика вибірки та методик проведення емпіричного дослідження.....	20
2.2. Психологічний аналіз відмінностей у формуванні світогляду у юнацькому віці.....	24
2.3. Інтерпретація та обґрунтування результатів комплексного дослідження світогляду у юнаків та юнок.....	38
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТОК А Тенесійська Шкала Я-Концепції”» (адаптація І.І. Нагорної).....	49
ДОДАТОК Б Опитувальник світоглядної пластичності» (К.М. Грузинова, 2022).....	52
ДОДАТОК В Методика довіри / недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе (А. Купрейченко, адаптація В. Петренко, О. Савченко).....	54
ДОДАТОК Г Тест життєві завдання особистості (Т.М. Титаренко).....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Теоретичне та емпіричне вивчення наукової категорії «світогляд» розкривається у багатьох науках гуманітарного спрямування. До визначення змісту, функцій, особливостей формування та вікових особливостей різних вікових груп долучались науковці в галузі філософії, соціології, педагогіки та психології. Звісно, психологічний аспект розкриває зміст структури світогляду як однієї з головних у дослідженні психологічних механізмів творення внутрішнього світу людини, її життєвого самовизначення, ціннісної, моральної, поведінкової сфер життя, розуміння свого місця у світі. Аналіз наукових робіт засвідчує, що інтерес до вивчення цього питання не вщухає, а особливо це стосується проблеми методології дослідження світогляду.

Попередні наукові розвідки у дослідженні цієї категорії, дали підстави стверджувати, що саме вивчення особливостей структури світогляду у юнацькому віці, зараз є актуальною темою та віковим періодом у розкритті цього питання. Саме у юнацькому віці є необхідність вивчення внутрішніх, суб'єктивних чинників, які визначають особливості формування світогляду. Це стосується самовизначення, формування внутрішньої позиції щодо себе, до інших людей, до світу, формування ціннісно-сміслової сфери, усвідомлення сенсу свого існування, свої життєвих цілей, задач та реалізації тощо. Особливо актуальним, на наш погляд, ця тема стає у часи військового стану країни, коли життєві орієнтири, цінності, ідеали та, навіть, ідентичності, зрілої особистості трансформуються, набувають нових значень, а юнацький вік як раз і характеризується формуванням світоглядної позиції, що робить його найбільш вразливим у цьому питанні. У період юнацтва відбувається світоглядне самовизначення, пошук молодою людиною сенсів існування, визначення себе у світі, встановлення власних позицій у всіх сферах життя (соціальних, навчальних, трудових тощо), і як результат побудова власної життєвої траєкторії.

До питання становлення світогляду у юнацькому віці торкались такі вчені як, Г.О. Балл, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, К.М. Грузинова, Е.О. Помиткін, І.Г. Тітов, Т.М. Титаренко. Їх праці присвячені аналізу та методологічному вивченню феномену світогляд юнаків, як самосвідомості та духовно-моральних ставлень, як умова психологічного благополуччя та формування життєвих завдань, як соціальні орієнтації, як ядерні компоненти образу світу, як зміст Я-концепції. Щодо вивчення цієї категорії у зарубіжних психологів, то тут треба відмітити не відповідність англomовного визначення «world view» як і як світогляд, і як картину світу. Спостерігається сплеск інтересу до вивчення особисті світогляду в психологічній науці зарубіжних публікацій (К. Johnson, Е. Hill, & А. Cohen, М. Koltko-Rivera, А. Nilsson, S. Maddi).

Аналіз наукових праць довів наше припущення, що відсутній порівняльний аналіз формування світогляду юнаків та юнок з урахуванням гендерного аспекту, і скоріше за ознакою статі, ніж гендеру, бо розуміння гендеру охоплює соціокультурні аспекти статі, їх моделі чоловічої та жіночої поведінки у світі, ми ж у своєму дослідженні припускаємо, що саме психічна стать не впливає на формування світогляду у юнацькому віці, а з'ясуємо розбіжності саме за біологічною статтю. Тому темою нашого наукового дослідження і було обрано «Гендерні відмінності формування світогляду юнаків та юнок».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась у межах науково-дослідної теми кафедри психології «Особистісні та ситуаційні ресурси особистості в умовах життєвої та суспільної кризи» (державний реєстраційний номер 0119U103458).

Мета кваліфікаційної роботи: теоретичний та емпіричний аналіз формування світогляду у юнацькому віці.

Мета передбачала виконання ряду **завдань:**

1) здійснити теоретико-методологічний аналіз та узагальнення психологічних наукових джерел з вивчення наукової категорії «світогляд», її

складових, підходів вивчення;

2) провести комплексне емпіричне дослідження змістових світогляду у осіб юнацького віку, встановити їх гендерний аспект;

3) виявити значущі особливості формування світогляду у осіб юнацького віку через ретроспективний аналіз емпіричних досліджень цієї наукової категорії;

Об'єкт дослідження: світогляд у юнацькому віці.

Предмет дослідження: складові світогляду у юнацькому віці, гендерний аспект.

Методи дослідження: *теоретичні методи:* аналізування наукової літератури, що розкриває теоретичний та емпіричний зміст вивчення категорії «світогляд», обґрунтування теоретичної моделі, що відображає комплексний зміст вивчення світогляду; *емпіричні методи:* методика «Тенесійська шкала Я-концепції» (в адаптації І.І. Нагорної, О.П. Кисляк); «Опитувальник світоглядної пластичності» (К.М. Грузинова); «методика довіри/недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А. Купрейченко, в адаптації О.В. Савченко, В.В. Петренко, А.В. Тімакової), морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ) (В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина), методика «Життєві завдання особистості» (Т. М. Титаренко); *математично-статистичні методи* аналізу емпіричних даних: відсоткові та середні значення, для з'ясування взаємозв'язків між вимірюваними параметрами – кореляційний аналіз за Пірсаном, критерій Манна-Уїтні та t-критерій Стьюдента для співставлення середніх значень у двох вибірках.

Емпіричне дослідження проводилось влітку 2024 року, що відповідає канікулярному періоду у юнаків та юнок. Ми обрали цей період, щоб чинник навчальної діяльності не переважав у відповідях. У дослідженні взяли участь 56 респондентів, середнім віком 18,8 років, юнки – 30 та 26 – юнаки. Всі досліджувані взяли у участь у дослідженні з добровільної згоди та у дистанційному форматі.

Наукова новизна одержаних результатів міститься у розширенні

наукових знань про чинники формування та змістові світогляду осіб юнацького віку. Встановленню відсутності гендерної (статевої) розбіжності у формуванні світогляду, а зміщенні акценту уваги саме на структуру світогляду особистості, яка не має статевої приналежності.

Практичне значення одержаних результатів. Отриманий емпіричний матеріал може стати підґрунтям для розробки програм психологічної підтримки, розвитку складових світогляду у осіб юнацького віку через розробку програм особистісного розвитку, формування світогляду та життєвої позиції. Особливо це стає актуальним у військовий період суспільства, коли виявляється викривленням формування світогляду у молодого покоління через не впевненість у собі, у світі та не прогнозованість майбутнього.

Апробація та публікація результатів дослідження. Результати емпіричного дослідження розглянуто та затверджено на засіданні кафедри психології (протокол № 6 від 14.11.2024 року) та висвітлено у науковому альманаху «Магістерські студії» (Випуск XXIV) Херсонського державного університету у тезах «Світогляд як психологічна категорія у наукових дослідженнях».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 40 джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО

ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «СВІТОГЛЯД»

1.1. Питання світогляду особистості у психологічних дослідженнях: комплексний підхід

Сучасний стан вивчення питання світогляду молодого людини не є популярним у наукових джерелах. Більшість праць розглядають цю наукову категорію з позиції гуманітарного підходу, а суто психологічний аналіз цього питання висвітлено у працях українського вченого Г.І. Тітова. Але достатньо добре ця категорія вивчалась у зарубіжних вчених. Почнемо розгляд питання з аналізування цих теорій. Спостерігається сплеск інтересу до вивчення світогляду в психологічній науці (Джонсон, Хілл і Коен; Кольтко-Рівера; Нільссон). Деякі дослідження, наприклад, досліджували вірування в вільній волі та детермінізму (Paulhus & Carey), традиційного, модерного та постмодерного світоглядів (De Wit, de Boer, Hedlund, & Osseweijer) і припущення про справедливість, доброзичливість і керованість світу (Калер). Інші дослідницькі програми розробляли систематичну таксономію базової моралі переконань (Graham, Haidt, & Nosek) і проведення широкомасштабних досліджень крос-культурних світоглядних відмінностей (Bond et al.; Saucier et al.). Але всі дослідження ґрунтуються на кількісних показниках аналіз індивідуальних відмінностей у відповідях анкет. Вони не визначають структуру всередині особистості, врахування особистісного світогляду. Швидше, вони ізолюють складові світогляду від суспільних систем. Це означає, що вони вбудовані всередину та багато з чого походить їх зміст, вони також можуть спотворювати зміст світоглядних уявлень, оскільки вони покладаються на парадигму диференціального масштабування. Наприклад, може здатися, що людина відкидає цінності співчуття, доброзичливості та відкритості, коли він/вона справді не робить, просто тому, що інші схильні розміщувати ці цінності в іншій ієрархії [14]. Відомий психолог Еріх Штерн виділяв у числі факторів особистісного становлення юнаків спрямованість

думок, прагнень та ідеалів. Він вважав, що для формування особистості вирішальну роль відіграє те, яка цінність переживається людиною як найвища, що визначає життя і дозволяє зрозуміти, хто є людина [37].

Про вплив суспільної ситуації, моральних настанов, традицій, на формування світогляду писав і Віктор Франкл, який вважав, що молоде покоління перше потрапляє під вплив нестабільної ситуації та втрачає почуття сенсу життя. Тому проблема пошуку сенсу життя як основи становлення світогляду особистості В. Франкл вважав особливо нагальною у юнацькому віці, коли молоді люди у своїх духовних пошуках раптом виявляють всю неоднозначність людського існування [36].

З позиції психоаналізу (З. Фройд, К. Юнг) світогляд розглядається як усвідомлені індивідуальні концепції, які людина накладає на сприйняття світу у вигляді смислових та пояснювальних конструкцій; як те, що світогляд закріплено у свідомості індивіда, через який він сприймає світ та будує свою стратегію поведінки [2]. Представники гуманістичного напрямку (Е. Еріксон, Г. Олпорт) відзначають, що світогляд – це універсальна концепція, яка концентрує увагу людини на життєвих чинниках, які є значущими для неї, створює вибірковість, підсилює колективну свідомість, активізує або послаблює відчуття причетності до суспільства, формує власну ідентичність [33].

Серед сучасних дослідників світогляду неможна не розглянути підходи американського психолога М.Е. Koltko-Rivera який зазначає, що «світогляд – це спосіб опису всесвіту та життя в ньому у термінах того, що є, і того, що має бути» [33]. Світогляд особистості це своєрідний набір переконань, який включає твердження та припущення про те, що існує, а що ні, які цілі, поведінка та взаємовідносини є бажаними або небажаними, які об'єкти або переживання є гарними або поганими. Світогляд відіграє визначальну роль у тому, що і як може бути пізнаним або зробленим у світі. Крім того, він формує цілепокладання людини, прагнення та переконання людини. Світогляд у своїй структурі включає припущення, які можна спростувати, але ці припущення є

ординарними, забезпечуючи онтологічні основи для інших переконань у системі переконань людини [34].

Група науковців (M. Schlitz, C. Vieten, E. Miller) до розгляду світогляду, включають формулювання та інтерпретації минулого, теперішнього і майбутнього. Автори наголошують, що людські відчуття та сприйняття проходять через призму сприйняття та інтерпретації світу, тому світогляди впливають на кожен аспект їхнього розуміння навколишнього світу та взаємодії з ним. Світогляди формують сприйняття та цінності як на свідомому, так і на несвідомому рівні, суттєво впливають на індивідуальні та колективні цілі та бажання. Світогляди організовують та впливають на індивідуальні та соціальні реакції людей у будь-який момент їхнього життя, надають зміст поведінці у взаємовідносинах [40].

Перейдемо до аналізу світогляду у роботах вітчизняних дослідників.

Український дослідник О. І. Кузнецов пропонує поняття світогляду визначити як загальні закономірності функціонування реального й ідеального світів, систему узагальнених поглядів на себе, суспільство і природу, місце людини в них, ставлення людей до самих себе та навколишньої дійсності, а також ідеали, переконання і принципи пізнання, що зумовлені цими поглядами [17 с. 41].

На особливе значення «світогляду» звертає увагу українська дослідниця К.М. Грузинова, яка наголошує на необхідності вивчення терміну ставлення. Ставлення є суб'єктивною характеристикою відображення особистістю різних аспектів дійсності та світу, результатом її взаємодії з навколишнім середовищем, яке значною мірою зумовлюється попереднім досвідом особистості, її переконаннями та цінностями. Як результат цього процесу – це формування складної структури взаємозв'язків між особистістю та середовищем, яка, на думку авторки, і є світогляд. Отже, формування певних ставлень особистості до самої себе, до світу і можна вважати, по-перше, способом створення світогляду, а по-друге, способом його прояву у вигляді конкретних переконань, дій та вчинків. Далі авторка пропонує встановити

зв'язок між ставлення та переконаннями особистості в рамках цілісного світогляду у вигляді схеми [5 с. 11].

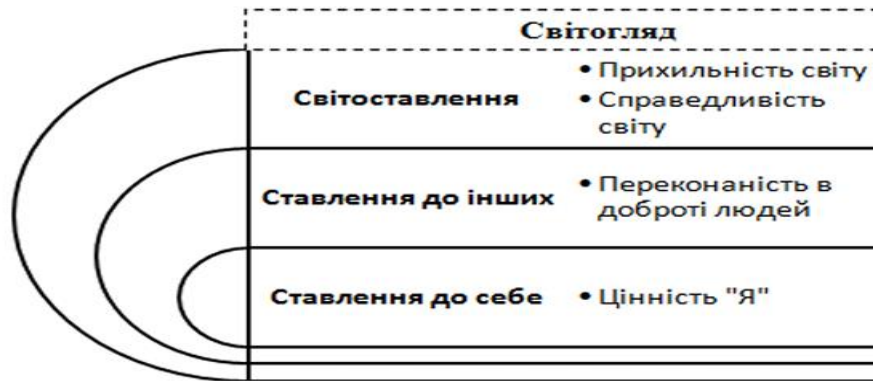

Рис. 1.1. Модальності ставлення як частина світогляду (за К. Грузиноюю)

Згідно авторського підходу К. Грузиної, світоглядними можна вважати базові переконання особистості, які відображають узагальнені погляди на самого себе світ і суспільство, відповідають трьом можливим модальностям ставлення: до себе, до інших людей і до світу. Ці модальності ставлення є своєрідним вектором реалізації світогляду на практиці. Тобто світогляд – це джерело та результат взаємодії особистості зі світом, а ставлення – канал, через який світогляд знаходить свої когнітивні, емотивні та поведінкові прояви. Наприклад, ставлення до світу (як частина цілісного світогляду особистості) може проявлятися у переконанні в справедливості світу та виконанні дій, що відповідають власним ідеалам справедливості (волонтерська діяльність, справедливі вчинки тощо) [7, с.4].

Науковці, Н. Каргіна та В. Рубський розглядають світогляд як генералізовані уявлення особистості, які формують картину світу. Наголошують, що світогляд є невід'ємною та необхідною властивістю суб'єкта, що пізнає світ, свій життєвий шлях і напрямок розвитку, визначає його зв'язок із оточуючим світом, у якому він реалізує власний потенціал. Світогляд сприяє продуктивній діяльності та самореалізації, формує позитивно налаштовану особистість, ставлення до оточення та успішність у суспільстві. Отже, світогляд – центральна частина картини світу [14].

Найбільш повно досліджуваним категорія «світогляду» у сучасних

українських дослідженнях відображена у працях І.Г. Тітова. Автор розглядає світогляд особистості як систему генералізацій «культурних універсалій», які опосередковують сприйняття та осмислення суб'єктом себе, світу, своїх дій у світі, а також формують певне ставлення та характеристики поведінки інших людей. Поняття «культурна універсалія» розглядається автором як пов'язане з ієрархічними підсистемами суб'єктивно значущих сфер життєдіяльності людини, як певна знаково-символічне утворення, що формується через узагальнення соціокультурного досвіду. Наголошує, що змістові параметри світогляду визначаються сферами дійсності, які охоплюють «культурні універсалії», формуючи уявлення про те, якими ці сфери є. У своїх численних публікаціях присвячених світогляду приходиться до висновку, що категорія «світогляд особистості» складається з культурних універсалій, які структурують процес взаємодії людини зі світом і репрезентовані узагальненими уявленнями суб'єкта про самого себе, так і про об'єкти чи явища. Світоглядні узагальнення забезпечують формування світорозуміння; вони залучаються до рефлексивних циклів самосвідомості суб'єкта; на формування та реалізацію відповідного ставлення до світу; це спрямованість активності на співвіднесення своєї людської сутності зі смисловою структурою реального світу; світоглядні переконання визначають форми відповідального та вільного самоздійснення людини як особистості [26; 27].

1.2. Змістові параметри світогляду, функції та особливості формування

Одне з теоретичних завдань нашого дослідження – це з'ясувати зміст світогляду. Серед широко кола досліджень світогляду особистості, О.І. Кузнецов називає уявлення, переконання, почуття, віру, знання, емоції, ідеали, оцінки, програма життєвої поведінки та стратегії повсякдення. За його визначенням, світогляд особистості є системою, в якій є певний зміст: думки, почуття, ідеї та установки, які існують комплексно та взаємопов'язані, тим самим створюючи цілісний комплекс [17].

Інші точки зору науковців збігаються в тому, що складові індивідуального світогляду дозволяють з'ясувати вплив світогляду на психологічне благополуччя людини. Виділяють такі складові світогляду: когнітивні (смыслеваві), емотивні (чуттєві) й установчі (поведінкові) елементи світогляду; ціннісні орієнтації та смисли життя; саморозуміння, світопереконавання та світоглядне ставлення; емоційно-поведінкове ставлення до світу тощо [35].

Сучасна українська дослідниця К.М. Грузинова, авторка опитувальника світоглядної пластичності, у ході дослідження виокремлення світоглядних факторів обрала сукупність елементів індивідуального світогляду, які стали одиницями аналізу під час факторного аналізу. Таким чином визначила зміст світогляду: базові антропологічні здібності особистості, переконавання, цінності, відкритість досвіду, міра прийняття інших і самого себе, світоглядну пластичність, адаптивність до навколишнього світу. На думку авторки, ці елементи можуть у повній мірі охарактеризувати індивідуальний світогляд. У результаті виділено 6-ти компонентну структуру світогляду:

Фактор «світогармонія» – це збалансована модель взаємодії зі світом. Тут людина здатна реалізувати себе через певну кількість позитивних особистісних вкладів у вигляді турботи, виконання обов'язку, толерантності, що задовольняють її потреби. Цей фактор збігається з потребою проявити автономію думок і вчинків з врахуванням інтересів оточення.

Фактор «співжиття зі світом» обумовлює екзистенційну наповненість особистості, людина сприймає світ який він є і власне місце в ньому. Це дозволяє прогнозувати високу адаптивність до оточуючого середовища, осмислену самореалізацію у світі.

Фактор «підкореність світу» та фактор «світодомінування» пояснюють світоглядні моделі, коли людина зміщує своє сприйняття та поведінку на ригідне слідування соціально схваленим правилам зовнішнього світу, і зовсім не прислухається і навіть діє всупереч власним потребам.

Фактор «світопартнерство» має прояв у критичності мислення,

принциповості, світоглядній пластичності, сприяючи розвитку об'єктивного світобачення.

Фактор «світодружба» формує базову довіру до світу та ідеалістичне світобачення [7].

Наступним проаналізуємо науковий доробок І.Г. Тітова присвячений структурі світогляду. На його думку, світогляд утворює міцні функціональні зв'язки з когнітивною сферою людини, її спрямованістю, системою регуляторної поведінки, досвідом та характером. Світогляд визначає системну стійкість психологічної структури особистості та її цілісність. Це забезпечує реалізацію основних особистісних функцій. Наголошує, що світогляд є найважливішою умовою прояву особистісної суб'єктності. Пропонує власну модель компонент світогляду та їх зв'язок.

Рис. 1.2. Функціональні зв'язки світогляду в структурі особистості (за І.Г. Тітовим) [27]

Згідно моделі, світогляд утворює тісні взаємозв'язки зі спрямованістю, завдяки яким упорядковується мотиваційно-ціннісна сфера особистості, що забезпечує якісне та ефективне здійснення життєвих виборів. Встановлено зв'язок світогляду з когнітивною сферою особистості, що сприяє виробленню

пізнавального ставлення до конкретної життєвої задачі. При конструюванні життєвої стратегії світоглядні переконання особистості перетворюють елементи її досвіду в ціннісно-смислові основи певних життєвих програм. Включення таких основ у особистісну саморегуляція дозволяє людині здійснювати вільні та відповідальні вчинки та долати вплив ситуативних чинників. Тип світоглядного ставлення до життя, формує індивідуально-своєрідний життєвий стиль. Також автор визначає функції світогляду: усвідомлення свого «Я», що забезпечує його реалізацію в єдності його психічного, фізичного, соціально-рольового); побудова вільної та відповідальної поведінки; забезпечення вольової регуляції всіх видів активності; можливість побудови часової перспективи власного життя з урахуванням себе в минулому, теперішньому та майбутньому; входження у творчу взаємодію у вигляді діалогу з культурою [27].

На функціональному визначенні світогляду зупиняє увагу й О. І. Кузнецов, який надає світогляду функцій у вигляді організації всіх спонукань особистості, визначенні цілісності особистості та стійкості її психологічної структури, також світогляд це умова прояву суб'єктності. За допомогою смисложиттєвих орієнтацій світогляд виконує функцію побудови меж ставлення особистості до світу, встановлює міру інтегрованості автономності, та своєї своєрідності та самодостатності. Також сформований світогляд виконує ряд функцій по побудові та реалізації життєвого шляху, протистояння тиску зовнішніх впливів, здатність перетворювати ситуацію та поведінку відповідно від власного вектору життя, не викривляє при цьому свою ідентичність, цінності та моральність. Автор наголошує, що основними функціями світогляду є: оцінка психікою всього, що вона відображає, інтеграція здобутого у власний світ «Я», а цей світ представлено у системі цінностей індивіда; регуляція поведінки в залежності від сприйнятої інформації, цілепокладання та реалізація [17].

Цікави підхід до системи світогляду запропонував В.Ф. Моргун. Він впорядковує сім елементів структури світогляду, які запропонував ще

бельгійський філософ Апостель у контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій: «хронотоп ретроспективи життя людини» (пояснення походження і структури світогляду); «хронотоп актуального» (теорія знань, правда про світ), цінності (що слід робити, насамперед з етичних засад) та як досягати мети; «хронотоп перспективи» (відповідь на питання, куди ми йдемо та для чого) [19].

Інший вітчизняний науковець, М.В. Савчин, проаналізував змістові характеристики «постмодерністського світогляду». З його точки зору, світогляд розглядається як багатовимірне, мозаїчне утворення. Стверджує, що існує певна динамічність процесів, порядок знаходиться в хаосі, що нібито допомагає зберегти відчуття сталості системи в умовах дефіциту впорядкованості. В межах світогляду життя розглядається як текст, а комунікація як основний момент соціального буття особистості. Щоб позбутися суб'єктивності пізнання, яка проявляється в дотриманні цінностей і смислів пізнавальної діяльності пропонується відмовитися від категорії суб'єкта. У цьому світоглядному вимірі особистість розглядається динамічною, мінливою, не жорстко детермінованою, без стабілізуючого ядра (Я-концепції). Згідно авторського підходу свобода трактується як вседозволеність, навіть у сфері самотворення та самореалізації. Робиться наголос на необхідних змістових світогляду гармонійної людини: роздуми, наміри, усвідомлення великих життєвих цілей, надія, знаходження автентичності сенсу буття, відчувати щастя [23].

Зарубіжні вчені, такі як Olasimbo O. у своїй праці встановлює взаємодію психологічних процесів, таких як причинність і відповідальність атрибуції та мотивації, які визначають реакції та ефективність адаптаційної діяльності та визначають адаптацію як стійкість, перехід або трансформація. Ці психологічні процеси підкріплені нематеріальні активи, такі як культура, цінності та світогляд, які впливають на рішення та пріоритетні види діяльності [39].

Інші науковці, Taves A., Aspren E., Ihm E. вивчають поєднання категорій

«світогляд» та «релігійність» та виступають за визначення світогляду з точки зору здатності людини запитувати та розмірковувати над «великими питаннями», наприклад, що існує? Як нам жити?. Зі світогляду перспектива, атеїзм, агностицизм і теїзм є конкуруючими твердженнями про одну рису реальності і може поєднуватися з різними відповідями на життєві питання, щоб створити широкий спектр світоглядів. Світогляд, таким чином, дозволяє ідентифікувати, уточнювати та пов'язувати концепції, які відповідають різні рівні аналізу. Автори стверджуємо, що зміст втілених і сформульованих світоглядів і світотворення та спосіб життя є доречним у створенні смислів, схем і значень на когнітивному рівні [34].

Проаналізувавши різні моделі та підходи до змісту структури індивідуального світогляду можна зробити висновки: єдиної моделі структури світогляду не існує, бо він є багатогранним явищем; більшість авторських моделей індивідуального світогляду дозволяє виділити три групи елементів: ціннісна (цінності, смисли, осмисленість життя), когнітивна (світоглядні переконання), установка (світоглядне ставлення). Найбільш типовими складовими є: цінності, переконання, прийняття себе і інших, наповненість життя сенсом, гнучкість світогляду, адаптованість, відкритість досвіду.

1.3. Формування світогляду у юнацькому віці

Особливості формування світогляду у юнацькому віці обумовлені тим, що у цей період завершується первинний етап соціалізації, також цей період характеризується свідомим самовизначенням, формуванням самосвідомості та набуття психічної зрілості. З точки зору психічного та особистісного розвитку, успішність проходження цього вікового етапу буде залежати від здатності юнаків вирішувати основні завдання особистісного розвитку у соціальних взаємостосунках, визначення свого місця у соціальній взаємодії, прийняття та реалізація нових життєвих завдань, соціально-гендерних ролей, пошук сенсу життя, пошук професійної реалізації, набуття готовності до шлюбних стосунків, з вдосконаленням своєї вольової та регуляторної систем [32].

Юнацький вік – це завершальна стадія на шляху персоналізації. За

В.І. Цибульською, до основних новоутворень юнацького віку відносять усвідомлення власної індивідуальності, готовність до самовизначення, саморефлексію, формування життєвих планів, налаштування на свідоме будівництво власного життя та реалізація себе у різних сферах життя. Також цей період є вирішальним у формуванні світогляду. За словами авторки, світогляд – це не просто сукупність системи знань і життєвого досвіду, але й система переконань. Юнак проживає ці переконання і цей процес супроводжується відчуттям їх істинності та правильності. Тому, саме в юнацькому віці світогляд пов'язаний із вирішенням смисложиттєвих проблем. У цьому віці відбувається світоглядний пошук, відбувається усвідомлення себе як частини соціальної, соціальна та гендерна орієнтація, вибір свого майбутнього соціального положення та способів його досягнення. І тут на перший план виходить не просто цікавість світобудови, а зв'язок з його власним ставленням до них [31].

Повний та ґрунтовний аналіз світогляду осіб юнацького віку у вітчизняних сучасних наукових публікаціях, на жаль, не є широко представлений. Найбільш повне емпіричне дослідження здійснює І.Г. Тітов. Він висунув гіпотезу, що психічний розвиток юнаків призводить до якісних змін їх світоглядних уявлень. Ці зміни можна прослідити через змістовно-сміслові особливості структурної організації цих уявлень. Автор пропонує визначати світогляд юнаків за такими суб'єктивно-значущими сферами, як:

1. *Сфера професійної діяльності.* Тут головним є самовизначення, яке пов'язане з індивідуалізацією юнаком «суспільного інвентарю цінностей» та формуванням у нього ціннісної ієрархії, побудови образу бажаного професійного майбутнього, рефлексивного оцінювання себе та своїх можливостей у межах професії.
2. *Сфера навчально-пізнавальної діяльності.* Процес навчання, як побудовою самим суб'єктом особистісно значущих моделей наукового пізнання та відстеженням результативних характеристик цього процесу. З'являється внутрішня інтелектуалізація, прагматичність навчально-пізнавальної діяльності залежно від ступеня необхідності знань для набуття

професії.

3. *Сфера міжособистісних відносин.* В цій сфері формується власна внутрішня позиція до самопізнання, сенсу життя, взаємостосунків між людьми, життєвих планів та шляхів їх реалізації, тощо); формується презентація свого «Я»;

4. *Сімейно-побутова сфера.* Реалізується прагнення до душевної близькості, інтимно-емоційного контакту, розуміння; відновлюються й поповнюються психоемоційні, фізіологічні, соціально-економічні, культурно-історичні ресурси;

5. *Соціально-позиційна сфера.* Відбувається усвідомлення себе як носія громадянських прав та обов'язків, утвердження своєї належності до країни, народу.

6. *Економічна сфера.* Ставлення до власного матеріального становища та майбутніх трудових доходів, оцінка своїх можливостей у споживанні й накопиченні матеріальних благ (прийняття рішень, способи пошуку відповідної інформації).

7. *Сфера естетичної діяльності.* Відбувається оволодіння різних видів, стилів та жанрів мистецтва, що призводить до гармонізації взаємодії зі світом, збагачення інтелектуального та духовного світу особистості, підвищує її адаптивні можливості.

8. *Екологічна сфера.* Формування екологічно орієнтованих форм поведінки, домінуванням проєкологічних цінностей, готовність до екологічної активності, що ґрунтуються на раціонально-прагматичному ставленні до природних ресурсів.

9. *Духовно-релігійна сфера.* Буттєві відносини юнаків з надособовим Божим, Трансцендентним, формування духовних цінностей.

10. *Екзистенційно-смілова сфера.* Переживання особистістю ключових моментів свого існування та спроби знайти власні людські основи свого буття.

11. *Сфера суб'єктно-особистісного зростання.* Актуалізуються прагнення до активного пошуку своєї унікальності. Суб'єктивно значущими

стають самовдосконалення, самопізнання та самозміни, творча самореалізація, самооцінювання. Ці сфери життєдіяльності автор пропонує розглядати як такі, що є змістом власного життя у юнацькому віці, формують вектор світоглядного самовизначення [28].

Вивчення компонент світогляду, К.М. Грузинова поєднує з благополуччям особистості і встановлює взаємозв'язок та взаємообумовленість світогляду і благополуччя. Виявлено зв'язки між психологічним благополуччям та задоволеністю життям з факторами світогляду за її авторським опитувальником: «співжиття зі світом», «світогармонії», які відображають прихильності до світу та осмисленості життя. Доведено, що рівень психологічного благополуччя особистості залежить від впливу вищезазначених світоглядних факторів. Негативним фактором благополуччя визначено схильність до «підкореності світу» [8].

На зв'язок світогляду та психологічного благополуччя, звертає увагу й Н.В. Каргіна, яка вважає, що світогляд є важливою складовою, що впливає на особливості переживання внутрішнього благополуччя особистості. Психологічне благополуччя та світоглядні компоненти слід розглядати в контексті взаємозв'язку зі світом та світосприйняттям, з іншими людьми, соціумом в цілому. Благополуччя містить не тільки ставлення до об'єктивних результатів активності, але й реалізується через зміст світоглядних утворень: самоставлення, формування довіри до світу та досягнення гармонійного психічного стану, за якого людина відчуває свій потенціал [15].

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ У ЮНАКІВ ТА ЮНОК

2.1. Характеристика вибірки та методів проведення емпіричного дослідження

Згідно мети та завдань дослідження, головною умовою нашого дослідження було обрання стандартизованих та валідних методів діагностики

світогляду юнацького віку та формування репрезентативної вибірки. Процес формування представницької вибірки для дослідження ускладнений через введення військового стану в Україні та переміщення населення. До групи респондентів ми залучали осіб юнацького віку на основі їх добровільної згоди на участь, враховуючи військові умови проведення дослідження, тому всі опитування відбувались у дистанційному форматі через Гугл форми. Охарактеризуємо вікову категорію нашої вибірки. Традиційно у психології юнацький вік визначається на основі різних періодизацій в основі яких покладений певний підхід. Наприклад, фізіологічний розвиток, когнітивний, або психоемоційний. Сучасна вітчизняна вікова періодизація базується на інтеграції кількох критеріїв: соціального статусу індивіда, проявів його психічної активності та соматичних змін, які обумовлені біологічним розвитком людського організму. Здійснивши теоретичний аналіз вікових періодизацій ми дійшли висновку, що в українській психології існують різні підходи до визначення меж підліткового та юнацького віку, а саме ці вікові періоди часто об'єднують у роках або перетинаються. Деякі дослідники розглядають їх як єдину стадію переходу до дорослості, тоді як інші бачать їх як окремі фази вікового розвитку особистості. Загалом переважає друга позиція.

Ми взяли за основу періодизацію представлену у публікаціях вітчизняних вчених [22]. У юнацькому віці виділяють такі вікові періоди: 16-17 років – рання юність, 17-20 років – власне (у вузькому сенсі) юність, 20-21 років – пізня юність.

Дослідження ми здійснили у літку 2024 року. До вибірки увійшли учні старших класів (випускники) різних закладів освіти Херсонської області, також здобувачі перших курсів закладів вищої освіти різних областей країни. Таким чином віковий діапазон вибірки був від 16 до 20 років, середній вік яких становив 18,8 років; У дослідженні взяли участь 56 респондентів, серед яких – 30 дівчат і 26 хлопців.

Для вирішення поставлених задач у практичній частині дослідження ми

використовували комплекс психодіагностичних методів. Складність обрання методів діагностики була зумовлена тим, що у сучасних джерелах відсутній розроблений цілісний опитувальник на визначення структури, змісту та особливостей світогляду особистості. Аналіз наукових джерел виявив комплексний підхід у дослідженні цього феномену. Тому ми підібрали комплекс методик, які розкривають зміст світогляду, спираючись на праці К.М. Грузинової, Е.О. Помиткіна, І.Г. Тітова, Т.М. Титаренко.

Розглянемо їх детальніше:

1. Методика «Тенесійська шкала Я-концепції» (в адаптації І.І. Нагорної, О.П. Кисляк). Цю методику ми обрали для вивчення змісту Я-концепції юнаків, бо вона є основою творення світогляду людини, врахування сфери ставлення особистості до власного «Я». Методика сформована у вигляді особистісного опитувальника, який містить 90 тверджень для діагностики Я-концепції та 10 тверджень шкали брехні. В адаптованій версії, на відміну від оригінальної, відсутні додаткові показники і розподіл за різними аспектами «Я» (наприклад, «Фізичне Я», «Моральне Я» тощо). Загалом методика дозволяє діагностувати три шкали щодо узагальненого «Я»: «Самокритичність» (ступінь раціональної критики до власних якостей, вчинків, думок тощо), «Самозадоволеність» (ступінь емоційного задоволення власним Я) та «Поведінка» (відображення ставлення до продуктивності, ефективності, позитивності власної поведінки). Результат за кожною зі шкал варіюється від 30 до 150 балів (по кожній з трьох шкал є 30 питань, відповіді на які оцінюються за шкалою від 1 до 5). Тестові норми для чоловіків: самокритичність – $61,4 \pm 24,2$; самозадоволеність – $92,7 \pm 32,4$; поведінка – $87,6 \pm 26,8$. Тестові норми для жінок: самокритичність – $73,7 \pm 25,8$; самозадоволеність – $84,1 \pm 26,5$; поведінка – $81,7 \pm 26,9$ (див. додаток Б). [20]

2. «Опитувальник світоглядної пластичності» (К.М. Грузинова, 2022).

Цю методику ми обрали, так як вона дозволяє вивчити ставлення до широкого кола питань світогляду, вивчити особистісні переконання, цінності та уявлення. Тестова методика на 32 питання, які розподілені по 5 шкалам:

світоглядна пластичність, світоглядна критичність, світоглядний ідеалізм, світоглядний песимізм та світоглядна принциповість. Сумарний показник за п'ятьма шкалами використовується для визначення загального показника світоглядної пластичності. Перша шкала оцінює інтенцію до прояву пластичності при переосмисленні життєвого досвіду та світоглядних орієнтирів; друга шкала визначає здатність до раціонального і критичного переосмислення світоглядних переконань на основі нового життєвого досвіду; третя шкала оцінює орієнтованість особистості на цінності й ідеали в процесі життєдіяльності; четверта шкала визначає вектор спрямованості світогляду – «застрягання» на негативному минулому досвіді або віру в можливість отримання нового позитивного досвіду в майбутньому; п'ята шкала дозволяє відокремити інтенцію особистості від проявів світоглядної пластичності, зокрема розрізнити базові переконання й принципи, які не підлягають зміні, від простої відсутності усталеного світогляду. (див. додаток В) [6].

3. «Методика довіри/недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А. Купрейченко, в адаптації О.В. Савченко, В.В. Петренко, А.В. Тімакової, 2022). Ця методика дозволяє нам оцінити ставлення особистості до світу, свого місця в ньому, визначити рівень довіри до світу, що є обов'язковими складовими світогляду людини. Опитувальник-самозвіт складається з 12 пунктів, які вимірюють три форми базової довіри, що формується в перші роки життя людини: «довіра до світу» (3 твердження), «довіра до інших людей» (3 твердження), «довіра до себе» (6 тверджень). Стандартизацію методики проведено на вибірці з 160 осіб юнацького віку [24]. (див. додаток Г).

4. Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ) (В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина). Ціннісно-сміслова сфера особистості є обов'язковою складовою світогляду людини, можна сказати, що вона визначає її, і в той же час впливає на її формування. Тому ми обрали саме цю методику, так як вона дозволяє комплексно та всебічно вивчити сфери життя та ціннісні орієнтації. Дослідження життєвих цінностей людини є одним з важливіших напрямів у

формуванні світогляду. Цінності є «специфічною формою смислових утворень в особистісних структурах», а тому мають безпосереднє відношення до осмисленої мотивації діяльності. Перелік життєвих цінностей включає:

1. Розвиток себе, тобто пізнання своїх індивідуальних особливостей, постійний розвиток своїх здібностей та інших особистісних характеристик.
2. Духовне задоволення, тобто керівництво моральними принципами, володіння духовними потребами над матеріальними.
3. Креативність, тобто реалізація своїх творчих можливостей, прагнення змінювати навколишню дійсність.
4. Активні соціальні контакти, тобто встановлення сприятливих відносин у різних сферах соціальної взаємодії, розширення своїх міжособистісних зв'язків, реалізація своєї соціальної ролі.
5. Власний престиж, тобто завоювання свого визнання в суспільстві шляхом прямування певним соціальним вимогам.
6. Високе матеріальне становище, тобто звернення до факторів матеріального благополуччя як головний сенс існування.
7. Досягнення, тобто постановка та вирішення певних життєвих завдань як головних життєвих факторів.
8. Збереження своєї індивідуальності, тобто переважання власних думок, поглядів, переконань над загальноприйнятими, захист своєї неповторності та незалежності.

Перелік життєвих сфер: сфера професійного життя, сфера освіти, сфера сімейного життя, сфера суспільної активності, сфера захоплень, сфера фізичної активності. Опитувальник містить 112 питань.

5. Методика «Життєві завдання особистості» (Т. М. Титаренко);

Опитувальник «Життєві завдання особистості» (розробка колективу лабораторії соціальної психології особистості ІСПП НАПН України під керівництвом Т.М. Титаренко) містить 87 питань, 6 шкал з підшкалами: структурованість часу життя, ставлення до майбутнього, мотивація життєвих завдань, операціональні характеристики життєвих завдань, суб'єктна

активність, шкала брехні [29] (див. додаток Є).

2.2. Психологічний аналіз відмінностей у формуванні світогляду у юнацькому віці

Почнемо аналіз емпіричних даних з методики «Тенесійська шкала Я-концепції» (в адаптації І.І. Нагорної, О.П. Кисляк). Нам було необхідно з'ясувати особливості змісту Я-концепції юнаків, оскільки вона є основою формування світогляду людини і враховує сферу ставлення особистості до власного «Я». Згідно узагальнених результатів ми інтерпретуємо табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз середніх значень у юнаків та юнок за шкалами методики «Тенесійська шкала Я-концепції»

Шкала	Середнє значення		Критерій Манна - Уїтні
	юнаки	юнки	
Самокритичність	69,82	71,35	$p > 0,05$
Самозадоволеність	80,35	69,81	$p \leq 0,05$
Поведінка	77,86	77,05	$p > 0,05$

Аналіз таблиці свідчить, що за трьома шкалами маємо нормальний розподіл результатів, а за статистичним методом критерієм U- Манна-Уїтні виявлена лише статистична різниця у шкалі «самозадоволеність» між юнаками та юнками. Показник «самоповаги» знаходиться біля нижньої межі рівня «вище середнього». Такий результат є доволі очікуваним, оскільки, як зазначено у теоретичному розділі, Я-концепція формується остаточно у юнацькому віці та самовідношення є стійкими та сформованим феноменом. Спостерігаємо незначну різницю у результатах «самокритичність», але статистичної різниці не виявлено. Ми можемо припустити, що для юнок є така шкала Я-концепції більш виразна, бо вони виявляють більше критики та уваги до своєї зовнішності ніж юнаки, також це підтверджується статистичною

різницею за шкалою «самозодоволеність», так як більш вимогливий та критичний підхід до свого «Я» (як фізичного так і соціального, морального та інше) призводить і до високих показників за шкалою «самозадоволеність». Наше пояснення можна підтвердити й спираючись на результати інших дослідників Я-концепції юнацького віку (гендерний аспект). Так, Д.О. Добривечір, І.В. Жданова встановили, що при характеристиці «Я-концепції» юнки більше підкреслюють свою індивідуальність та неповторність, тоді як «Я-концепція» юнаків носить більш формальний характер і переважно зосереджується на соціальних ролях. Уявлення юнок про себе порівняно з юнаками, відзначаються перевагою фемінних якостей, таких як відкритість, чуйність, сумлінність, товариськість. В образі юнаків маскулітні риси, такі як сила, енергійність і рішучість. Уявлення юнок про своє «фізичне Я» є значно позитивнішим, вони оцінюють себе як більш симпатичних, ефектних у порівнянні з юнаками, але й більш вимогливих до себе, що є підтвердженням й високих показників за шкалою «самокритичність» [9].

На особливості Я-концепції у юнацькому віці через шкалу «поведінки» вказує і дослідниця Н. Волинець, зазначаючи, що «Я-концепція» є сукупністю установок, спрямованих особистістю на себе, які формуються під впливом її життєвого досвіду (особливостей поведінки) і впливають на його інтерпретацію. Психологічний зміст самовизначення розкривається через процеси самотворення і самореалізації, у юнацькому віці ці категорії є новими та активно формуються [4]. Таким чином, «Я-концепція» у юнацькому віці являє собою сукупність уявлень про самого себе, що включає переконання, оцінки і тенденції поведінки. Саме тому поведінкова, як окрема шкала за методикою розглядається як комплекс установок, спрямованих на саму себе. «Я-концепція» є важливим компонентом самосвідомості, через яку здійснюється процеси саморегуляції і самоорганізації особистості, оскільки вона визначає інтерпретацію досвіду і є джерелом очікувань. У період ранньої юності відбувається становлення стійкого уявлення про себе, а у віці 15-17 років виникає особливе особистісне новоутворення - «самовизначення».

Далі перейдемо до аналізування результатів за опитувальником К.М. Грузиної світоглядної пластичності. Цю методика дозволяє вивчити питання світогляду, особистісні переконання, цінності та уявлення особистості.

Ми представимо результати за опитувальником між юнаками та юнками за середніми навантаженнями за шкалами на рис. 2.1.

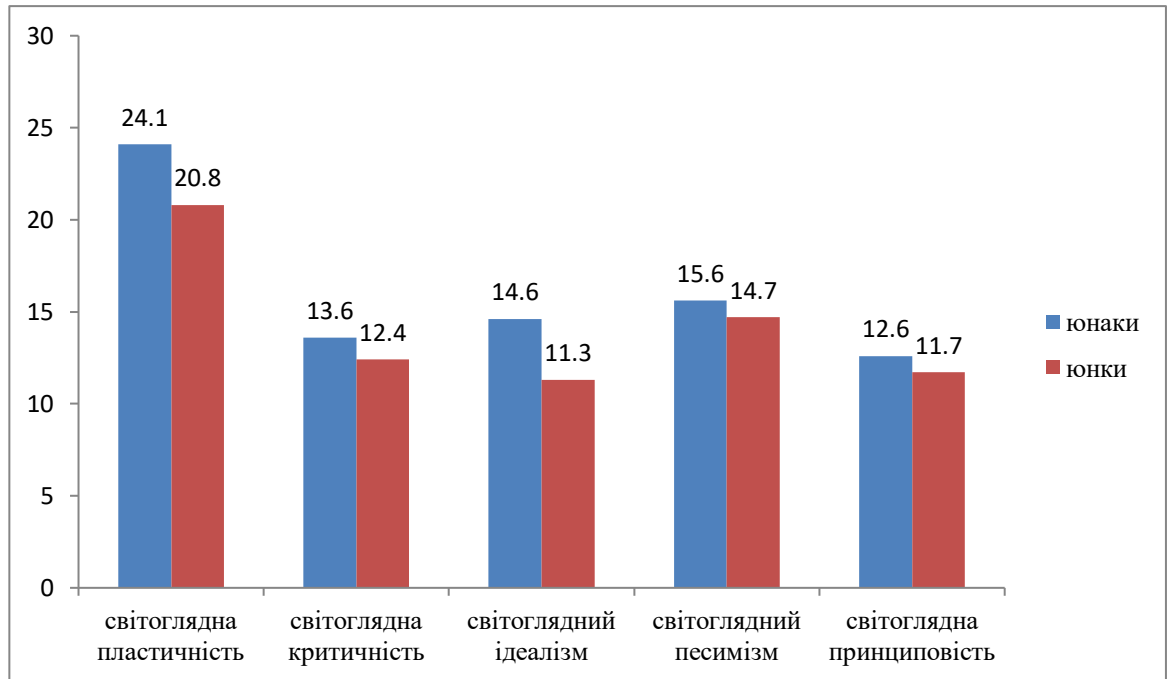

Рисунок 2.1 – Розподіл середніх значень у групах за опитувальником «Світоглядної пластичності»

Згідно результатів дослідження ми провели статистичний аналіз за критерієм Мана-Уїтні, та не вияви статистичної різниці у розподілі результатів. Це дає нам підстави проінтерпретувати результати цілком у вибірці та зробити припущення, що формування структурних змістових світогляду не залежать від статевої приналежності. Почнемо зі шкали «світоглядна пластичність». Згідно загального визначення, пластичність надає здатність своєчасно адаптуватися до змін у навколишньому середовищі, а світоглядна пластичність свідчить про готовність змінювати власні світоглядні положення на основі нового життєвого досвіду [7].

У нашому розподілі достатньо високі результати у респондентів (24,1 у юнаків та 20,8 у юнок) свідчать, що світоглядна пластичність дозволяє юнакам та юнкам постійно розвиватися та залишатися відкритими у взаємодії зі світом.

При цьому вони здатні раціонально і критично коригувати свої світоглядні уявлення на основі отриманого досвіду. Наступна шкала «світоглядна критичність» визначає здатності особистості формувати критичні світоглядні уявлення, що базуються на осмисленні, рефлексії та співставленні життєвих тверджень із наявною перевіреною інформацією про них. Високі показники світоглядної критичності за результатами опитування (13,6 та 12,4 відповідно) свідчатимуть про здатність юнаків та юнок осмислювати певні стереотипні уявлення та узгоджувати їх із особистими спостереженнями, життєвим досвідом та достовірною інформацією. Середні значення за шкалою «світоглядний ідеалізм» свідчать про посередню ідеалістичну світоглядну позицію, яка акцентує увагу на тому, яким має бути світ. Можна сказати, що у нашій вибірці ще відбувається формування цього компонента світогляду, бо «світоглядний ідеалізм» означає таку позицію особистості, в якій ідеали та уявлення про бажаний стан речей займають провідне місце в ціннісно-мотиваційній системі.

На жаль, ми отримали високі показники за шкалою «світоглядний песимізм», що свідчать про сприйняття юнаками та юнками світу з акцентом на негативних аспектах життя та фіксацію на минулому негативному досвіді. Ми пояснюємо такий результат реаліями життя, у військовий період, коли відбувається не тільки зміна та трансформація життєвих установок, а юнацький вік є сенситивним до формування світогляду, а така складова як «світоглядний песимізм» може сформувати подальше викривлення рис характеру особистості у бік сприйняття світу з песимістичною точки зору. Для таких людей характерні зневіра у можливість покращення певних аспектів реальності або конкретних ситуацій у майбутньому, зосередження на негативних аспектах буття у своєму світосприйнятті, а також відсутність вольових зусиль до відстоювання власних інтересів і подолання труднощів.

І остання шкала «світоглядна принциповість» відображає твердження, що не всі особистісні переконання, цінності та ідеали слід змінювати чи піддавати корекції протягом життя. У нашому розподілі ми отримали середні

показники за цією шкалою, що свідчить про існування у юнаків та юнок переконань та ідеалів, які мають забезпечувати їх успішну соціалізацію у майбутньому, а їх руйнація може негативно вплинути на її благополуччя та соціальне функціонування. Ця шкала дозволила виявити такі базові переконання у структурі світогляду як рівність та справедливість, взаєморозуміння) та відображає ці переконання та ідеали у структурі індивідуального світогляду.

Обов'язковими складовими світогляду за аналізом багатьох авторів є ставлення особистості до світу, свого місця в ньому, визначити рівень довіри до світу. Тому наступною розглянемо результати за методикою довіри/недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе (А. Купрейченко, в адаптації О.В. Савченко, В.В. Петренко, А.В. Тімакової, 2022). Автори О.В. Савченко та К. Кузнецов наголошують, що феномен довіри стає особливо актуальним у складні часи, коли обставини, такі як пандемія, війна в Україні, вимагають від людей швидкої адаптації до мінливих умов життя та прийняття оперативних рішень в умовах невизначеності. Довіра є додатковим внутрішнім стимулом, який посилює поведінкові наміри, дозволяє долати невизначеність через брак інформації та обирати альтернативу у ситуації множинного вибору. Вона є одним із чинників, що сприяють міжособистісній взаємодії, швидкому аналізу суперечливої інформації та нормалізації емоційного стану. Тому і є формоутворюючим світогляду особистості [25]. Методика дозволяє виявити 3 шкали за трьома рівнями: низький, середній та високий. Представимо їх графічно.

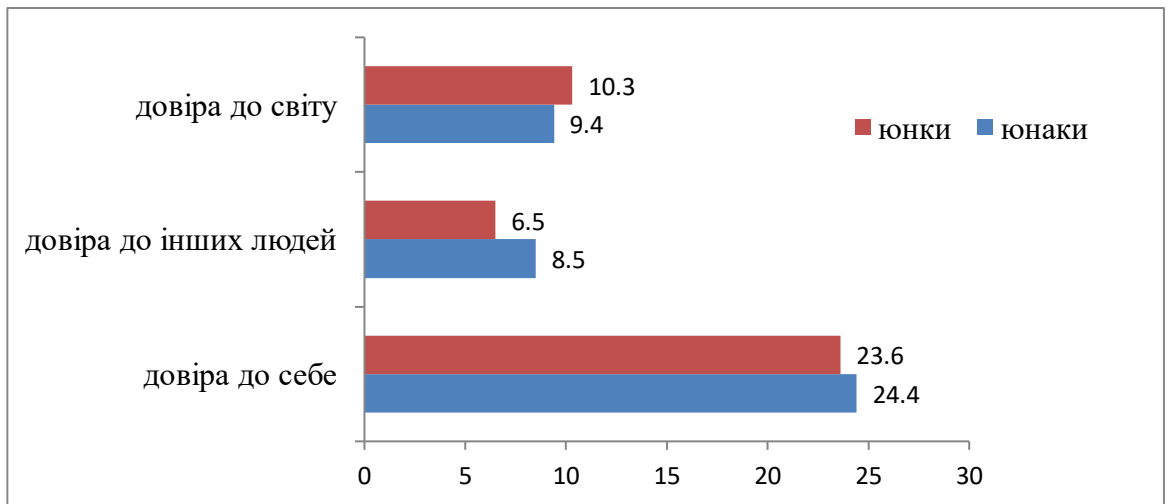

Рисунок 2.2 – Розподіл результатів за шкалами у (середні значення)

Згідно тестових норм опитувальника та отриманих результатів нами з'ясовано, що така шкала як «довіра до себе» знаходиться у межах середнього рівня навантаження. Юнаки та юнки довіряють своїм відчуттям, переживанням, досвіду що закарбований у пам'яті та власним умовиводам. Такі індивіди вірять у свої сили, впевнені у власній компетентності, знають свою цінність. Такі результати свідчать про високий рівень самоприйняття, що створює відчуття безпеки та захищеності, дозволяє їм впевнено діяти, відкрито висловлювати свої почуття та думки, розраховуючи на розуміння та підтримку інших. Така власна позиція є сприйнятливою щодо власних потреб, цінностей. Підтвердженням того є емпіричні дослідження С.Б. Жарікової, яка досліджувала взаємозв'язки компонентів потенціалу самозмін і форм базової довіри у здобувачів вищої освіти. Авторка з'ясувала, що прагнення у юнацькому віці до новизни та різноманітності, позитивне ставлення до змін і особистісного зростання супроводжується підвищенням самоповаги та самоцінності. Це обумовлено ставленням юнаків до себе як до надійного джерела інформації, що дозволяє швидко орієнтуватися в умовах невизначеності. Також відбувається удосконалення здатності до свідомих зусиль у роботі над собою для реалізації бажаних змін [11].

Шкала «довіри до інших людей» має діапазон середніх значень, але на межі з низьким рівнем. Ми інтерпретуємо такі результати як те, що особи юнацького віку впевнені, що інші люди можуть скористатися перевагами для

власних цілей. Вони обачливі та не схильні до співпраці, поводяться дуже обережно у взаємодії з іншими, не готові враховувати думку партнера і проявляють нечутливість до поглядів інших. Такі несподівані результати для цього періоду (періоду відкритості світу, переживанням, новим контактам та інше) ми можемо пояснити тим, що дослідження проведено у важкий військовий період для країни, коли тривалий час юнаки та юнки відчують нещирість світу, та зради людей, що поруч. І тому підтвердження знов знаходимо у публікації С.Б. Жарікової, яка у 2024 році проводила дослідження та прийшла до висновку, що «взаємодія з іншими людьми, юнаками характеризуються одночасним посиленням тривоги при взаємодії з зовнішнім середовищем, яке сприймається як небезпечне і загрозове, а також зростанням прагнення до стабільності та втратою гнучкості у поведінці з соціумом [11]. Схожі результати за шкалами довіри до себе та інших ми знаходимо у дослідженнях Н.О. Єрмакової, яка досліджувала прояви довіри до себе та інших у студентів юнацького віку, і виявила гендерний аспект. Загалом у студентів юнацького віку переважає довіра до себе над довірою до інших. Гендерні показники різняться тим, що довіра до інших у дівчат значно вища, ніж у юнаків, а довіра до себе у хлопців вища, ніж у дівчат. Таким чином, хлопці довіряють собі більше, ніж іншим, а дівчата схильні довіряти більше іншим, ніж собі [10].

І остання шкала «довіра до світу», є ключовою у формуванні світогляду юнаків, у нашому дослідженні отримала низькі значення на межі з середніми. Низькі значення за цією шкалою відображають обачне та стурбоване ставлення особистості до навколишнього світу. Такий світ сприймається як джерело небезпеки, у юнаків та юнок домінують негативні очікування щодо світу та подій у ньому, що перешкоджає їм проявляти активність і ініціативність. Такі результати не можуть не турбувати, бо вони свідчать про формування негативного світосприйняття, відсутність перспектив та сподівань на добре ставлення світу до молодого покоління. Довіра до світу загалом є важливою складовою формування світогляду, яка чутливо формується у

юнацькому віці. Молода особистість юнацького віку, занурюючись у себе та свої переживання, відчуває широкий спектр емоцій, що викликають не лише усвідомлення власної цінності, унікальності та неповторності, а й почуття самотності у цьому світі. І тому такі результати нашого дослідження вимагають уваги психологічних служб, індивідуальних та/або групових форм роботи по збереженню та розвитку довіри до світу, особливо у над стресових та кризових ситуаціях сьогодення.

Обов'язковою складовою світогляду людини є ціннісно-смилова сфера особистості і можна сказати, що вона впливає на її формування та визначає її зміст. Для цього ми застосували морфологічний тест життєвих цінностей (В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина). Почнемо з порівняльного аналізу за життєвими цінностями у групах юнаків та юнок. Результати на рис. 2.3.

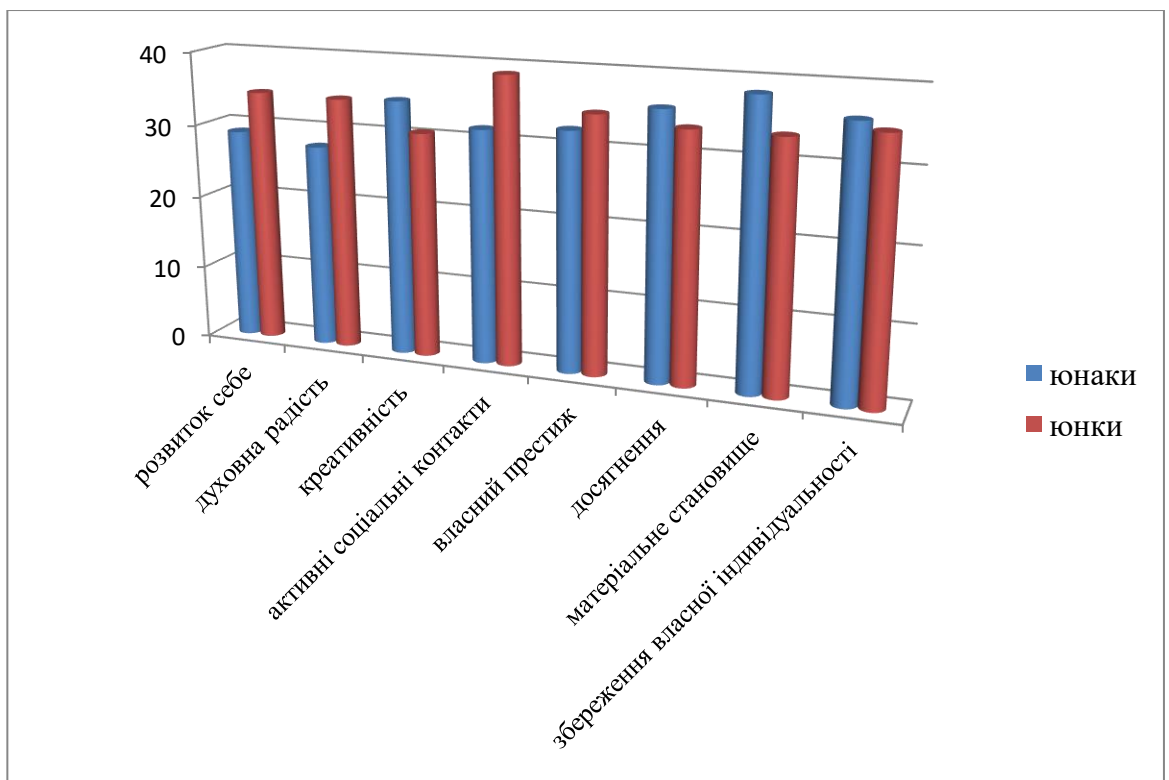

Рисунок 2.3 – Розподіл життєвих цінностей у групах юнаків та юнок (середнє значення)

Проаналізуємо отримані результати. Нами з'ясовано, що у юнацькому віці матеріальне становище відіграє значну роль. Високе прагнення до матеріального благополуччя може бути пов'язане з розвитком почуття власної значущості та підвищеною самооцінкою у цей період, юнаки та юнки прагнуть

здобути високе матеріальне становище. На графіку видно, що юнакам та юнкам також важливо зберігати власну індивідуальність. Це можна пояснити тим, що в своєму віці, юнаки та юнки прагнуть зберегти унікальність своєї особистості, але через несформовані погляди і відсутність матеріальної стабільності можуть бути залежними від інших. Активні соціальні контакти також мають велике значення. Для цього вікового періоду важливо розширити коло соціальних зв'язків, формування інтимно-значущих стосунків, входження у різні соціальні групи. Розвиток себе займає середню позицію серед усіх цінностей. Характерним є те, що найвищого значення ця цінність досягає саме у цей період, бо юнак має високий потенціал і прагне пізнати й розвинути себе через залученість у соціальних угрупованнях. Схожу тенденцію ми спостерігаємо й у цінності власного престижу. У період юнацького віку людина прагне до поваги та схвалення з боку інших, визнання себе, своєї унікальності, прагнення досягати конкретних і відчутних результатів є вищим у цей період. Всі цінності цього періоду підпорядковані ретельному плануванню свого життя, побудові конкретних цілей та головне – домогтися цих цілей.

Далі співставимо результати у групі юнок та юнаків. Для цього ми застосували t-критерій Ст'юдента для незалежних вибірок. Результати представлено в таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Відмінності у ціннісних сферах у групах

№	Цінності	юнаки	Юнки	t-критерій Ст'юдента	Значущість «р»
1	розвиток себе	28,9	34,5	20,92	p≤0,05
2	духовна радість	27,6	34,3	18,27	p≤0,05
3	креативність	34,6	30,5	1,82	p>0,05
4	активні соціальні контакти	31,6	38,9	19,25	p≤0,05
5	власний престиж	32,3	34,6	7,58	p>0,05
6	досягнення	35,8	33,5	8,36	p>0,05
7	матеріальне становище	38,3	33,4	10,34	p>0,05
8	збереження власної	35,9	34,7	6,38	p>0,05

	індивідуальності				
--	------------------	--	--	--	--

Як видно з таблиці 2.2, за шкалою «Розвиток себе» спостерігаються значущі відмінності між юнаками та юнками. Це свідчить про те, що юнки прагнуть до самовдосконалення, вважаючи, що їхні потенційні можливості майже необмежені і що головною метою в житті є максимальна реалізація цього потенціалу. Юнки серйозно ставляться до своїх обов'язків, компетентні у справах, вимогливі до себе та поблажливі до інших. За шкалою «Духовна радість» також виявлені значущі відмінності між групами. Найвищі показники виявлені у юнок. Високі значення за цією шкалою свідчать про прагнення людини до морального задоволення у всіх аспектах життя, вони вважають, що дуже важливо робити те, що приносить внутрішнє задоволення. Юнаки дещо нижче оцінюють духовну радість, та схильні шукати конкретну вигоду від взаємин і результатів діяльності. За шкалою «креативність» не встановлені статистичні відмінності. І юнаки і юнки в однаковій мірі прагнуть реалізувати свої творчі можливості та вносити різноманітність у всі сфери свого життя. Їм властиві винахідливість і захопленість у повсякденних ситуаціях. За шкалою «активні соціальні контакти» встановлені відмінності. Більші показники отримали юнки, що свідчить про прагнення встановлювати сприятливі взаємини з іншими людьми, можливість спілкуватися. Виявляють такі риси: емпатичні й соціально активні, доброзичливі, товариські, у спілкуванні. За шкалою «власний престиж» відмінностей не встановлено. Показники свідчать про те, що юнаки та юнки потребують соціального схвалення своєї поведінки, прагнуть до визнання, поваги й схвалення з боку значущих для них осіб. Також не встановлено відмінностей у всіх інших цінностях. За шкалою «досягнення», «матеріальне становище» та «власна індивідуальність». Юнаки та юнки прагнуть досягати конкретних та значущих результатів у житті, намагаються ретельно планувати своє життя через постановку конкретних цілей.

Таблиця 2.3

Розподіл за життєвими сферами за методикою «Морфологічний

тест життєвих цінностей»

№	Життєва сфера	юнаки	Юнки	t-критерій Ст'юдента	Значущість «р»
1	Сфера професійного життя	32,9	34,5	8,36	p>0,05
2	Сфера освіти	32,6	34,3	6,35	p>0,05
3	Сфера сімейного життя	24,6	30,5	18,47	p≤0,05
4	Сфера суспільної активності	29,6	28,9	3,51	p>0,05
5	Сфера захоплень	26,3	24,6	4,27	p>0,05
6	Сфера фізичної активності	35,9	26,7	13,49	p≤0,05

Далі порівняємо результати за життєвими сферами групи юнаків та юнок. Для цього ми також скористались t-критерієм Ст'юдента для незалежних вибірок. Результати представлено в таблиці 2.3.

Інтерпретацію результатів почнемо зі сфери професійного життя. Висока значимість професійної діяльності характерна як для юнок так і юнаків. І цей результат є очікуваним, бо юнацький період життя – це активний період професійного пошуку та становлення себе у певному виді занять. Юнаки та юнки приділяють багато часу своїй роботі, активно вирішують всі проблеми, вважаючи, що професійна діяльність є головним змістом життя. Схожа тенденція спостерігається у сфері навчання й освіти. Юнаки та юнки прагнуть підвищувати свою освіченість і розширювати кругозір, вважаючи важливим отримувати нові знання. А от за сферою сімейного життя ми отримали статистичні розбіжності. Спостерігаємо, що для юнок ця сфера має більшого значення, вони вкладають багато зусиль у побудову сприятливих інтимно-ціннісних стосунків для майбутнього, планують своє сімейне життя та реалізацію себе у ролях жінки та матері. У сфері значущості суспільних проблем ми не виявили статистичної різниці, але вона є важливою у формуванні світогляду юнаків, так як вони активно залучаються до суспільно-політичного життя нашої країни, особливо у період військового стану,

займаються волонтерством та допомогою для військових. За шкалою «сфера захоплень» видно, що захоплення й хобі дуже важливі для обох груп, вони багато приділяють вільного часу своїм захопленням і вважають, що без них життя неповноцінне. Статистичної різниці не виявлено.

А от у сфері фізичної активності виявлена статистична різниця. Для юнаків більш важлива фізична активність. На відмінну від юнок, вони вважають, що фізична культура необхідна для краси тіла та здорового способу життя.

Здійснивши інтерпретацію власних результатів, ми порівняли з дослідженнями інших авторів. І знайшли схожість у судженнях, що свідчить про не випадковість наших результатів, а виявлення закономірності розвитку ціннісно-сислової сфери у юнацькому віці. Наприклад у дослідженні Н.А. Кошель, встановлено, що смислоутворення, як окрема категорія розвитку особистості, є і структурним компонентом розвитку світогляду. Авторка досліджувала особливості смислотворення у різних вікових групах, в тому числі і у юнацькому, і прийшла до висновку, що вік суттєво впливає на значимість життєвих цінностей і сфер для людини. Результати дослідження показали, що в процесі переходу з однієї вікової групи дорослості в іншу смислоутворення змінюється: у юнацькому віці на перший план виходять перспективи навчання та професійного самовизначення [16].

Останнім проінтерпретуємо результати опитувальника «Життєві завдання особистості». Спочатку ми зосередили увагу на двох показниках шкали «мотивація життєвих завдань», а саме на підшкалах «мотивація самоконструювання», яка відображає потяг людини до самовдосконалення та визначення свого місця в соціумі, і «мотивація життєтворчості», яка характеризує практичну діяльність людини, спрямовану на творче проектування і здійснення власного життєвого проекту. Ми проаналізували саме ці дві шкали, оскільки вважаємо їх складовими життєвої перспективи, яка є складовим чинником формування світогляду у юнацькому віці. Аналіз отриманих даних показав, що кількісний показник розвитку мотивації самоконструювання у юнаків та юнок становить лише 35,0%, а показник

мотивації життєтворчості – 37,5%. Це низькі показники і ми пояснюємо їх тим, що у юнацькому віці самореалізація вперше стає усвідомленою та бажаною діяльністю, до якої молоді люди не завжди готові. Оптимістичність є характерною рисою для цього віку і юнаки часто переоцінюють свої можливості та ігнорують реальні обмеження й ресурси оточення, через що рухаються вперед швидко, але не виявляють гнучкості. Показник мотивації самоконструювання характеризує саморозвиток юнаків у професійному та особистісному просторі. У нашій вибірці високий рівень мотивації до самоконструювання виявлено у 40,8% респондентів, середній – у 34,0%, а низький – у 15,2%. Отже, можемо констатувати, що переважна більшість респондентів зацікавлена у професійному та особистісному саморозвитку і мотивована на формування власної точки зору на події життя, що свідчить про формування власного сценарію життя та світогляду.

Також представимо результати на наступними шкалами співставляючи бали юнаків та юнок. На рисунку 2.4. представлені середні значення за шкалами.

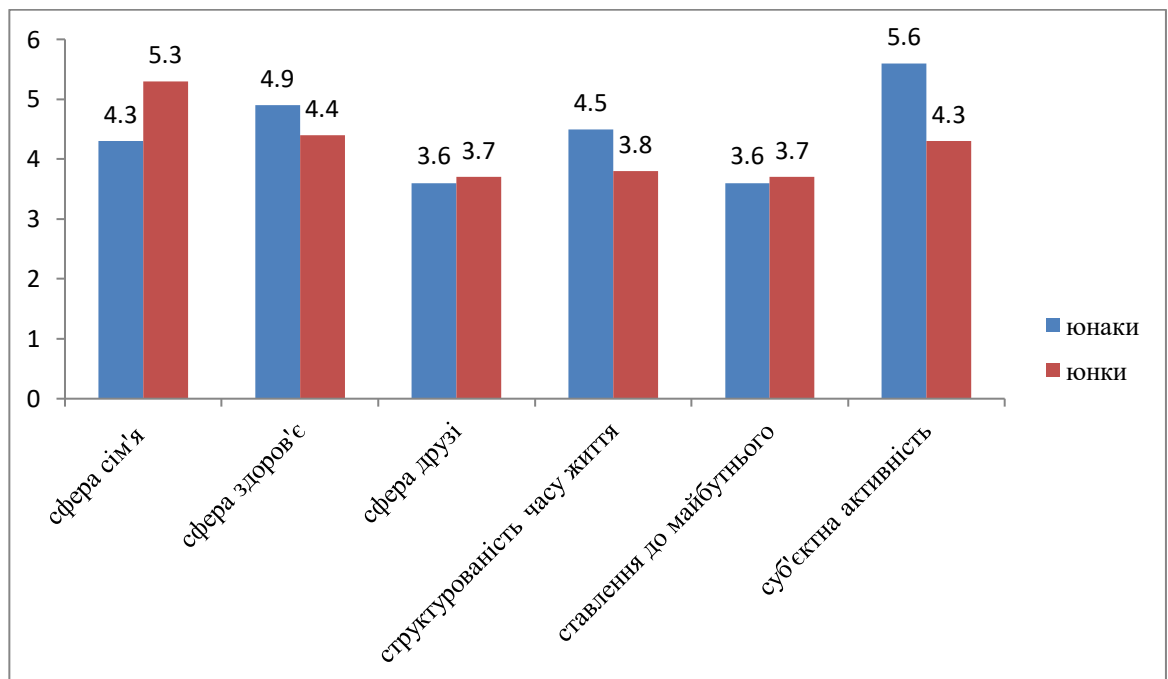

Рисунок 2.4 – Розподіл середніх значень за шкалами методики «Життєві завдання особистості»

Отримані емпіричні дані свідчать про те, що планування життєвих

завдання відіграє значну роль у смисловому наповненні світогляду у юнацькому віці. Ми порівняли результати юнаків та юнок за критерієм Манна-Уїтні та не виявили статистичної різниці за показниками, тому проінтерпретуємо разом. Усвідомлення важливості власних життєвих завдань наповнює життя особистісним сенсом і спрямовує юнаків. У юнацькому віці людина будує життєві плани без відмови від необхідного заради досягнення недосяжного, вона здатна утримувати рівновагу між нехтуванням власними потребами та прагненням до самореалізації будь-якою ціною. Таке балансування сприяє пошуку автентичних життєвих завдань, максимально наближаючи їх до реалізації індивідуальних прагнень і мрій. Аналізуючи результати, встановлено, що юнаки та юнки мають високі показники ролі життєвих обставин у досягненні власних цілей, ставлення людини до власного майбутнього. Високий рівень сприяє кращій оцінці майбутнього та підвищує готовність враховувати можливі життєві несподіванки, розвиваючи рефлексивне ставлення до життя. Висока рефлексія допомагає їм активно брати участь у теперішніх подіях, безпосередньо включаючи страх перед майбутнім у модель світу. Ефективність постановки життєвих завдань багато в чому залежить від того, кого молода людина вважає відповідальним за своє майбутнє. І тут юнаки та юнки приймають «суб'єктну активність» на себе, що свідчить про прагнення особистості самостійно ставити життєві завдання та розраховувати на власні здібності і зусилля для їх реалізації. Така орієнтація сприяє ефективній реалізації життєвих планів, але ігнорування соціальних вимог може призвести до певної ізоляції особистості. Високий рівень виявлено і за шкалою часової перспективи, що розширює, сприяє формуванню цілісної моделі самоздійснення молоді та враховує фактор невизначеності майбутнього, що особливо актуально у військовий період країни. Юнаки та юнки, плануючи своє життя, більше зважають на невизначеність майбутнього, ніж на жорстке структурування часу. Високий рівень контролю і віра у власні сили знижують потребу у чіткому плануванні майбутнього, а прийняття ризику дозволяє діяти у непередбачуваних умовах, отримуючи досвід, незалежно від

його характеру. Стійкість перед труднощами дозволяє не лише адаптуватись в складних ситуаціях, а й розвивати здібності для реалізації життєвих завдань.

2.3. Інтерпретація та обґрунтування результатів комплексного дослідження світогляду у юнаків та юнок

Одне з завдань нашого дослідження – виявити особливості формування світогляду у осіб юнацького віку через встановлення взаємозв'язків між змістовими показниками світогляду та чинниками, що впливають на формування. Для цього ми здійснили кореляційний аналіз всіх вимірних показників. Представимо його результати у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Взаємозв'язок шкал методики «Світоглядна пластичність» з іншими показниками

№	Шкали СП	к/к	к/к	к/к	к/к
		самокритичність	Довіра до себе	Довіра до інших	Довіра до світу
Інші показники					
1	світоглядна пластичність	0,462*	0,357*	0,427*	--
2	світоглядна критичність	0,638**	--	--	0,582**
3	світоглядний ідеалізм	--	0,341*	--	--
4	світоглядний песимізм	--	--	--	-0,487*
5	світоглядна принциповість	0,439*	0,365*	--	--

Примітка: к/к – коефіцієнт кореляції, * - р (рівень статистичної значущості) $\leq 0,05$; ** - р $\leq 0,01$

Проаналізуємо коефіцієнти кореляції представлені у таблиці. Ми відобразили взаємозв'язки між шкалами між опитувальником «світоглядна пластичність», взявши його за основу та методиками «Тенесійська шкала Я-концепції», «Довіри/недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе».

Ми виявили значні зв'язки між «світоглядною пластичністю» та самокритичність, довіра до себе, довіра до інших, довіра до світу. Такі результати свідчать, що переконання особистості, які відображають її ставлення до світу (віра в прихильність і справедливість світу), до інших (переконання в доброту людей) та до себе, впливають на формування світогляду. Таким чином, ці переконання можна вважати важливими світоглядними чинниками. Сформоване позитивне ставлення до світу і спрямованість на позитивне сприйняття навколишньої реальності допомагають у юнацькому віці відчутти задоволення життям. Це переконання особливо позитивно впливає на задоволеність собою і відчуття внутрішнього благополуччя. Показники самокритичності та світоглядної критичності дуже міцно корелюють, що дає підстави говорити про їх взаємообумовленість і вважати, що самокритичність у юнаків є одним з вирішальних чинників у формуванні світогляду, що потім відображається у формуванні довіри до світу. Показник світоглядного ідеалізму пов'язаний з довірою до себе і ми пояснюємо це формуванням у юнацькому віці глибокої рефлексії, здатності до занурення у власний світ свого «Я», усвідомлення та осмислення власної позиції життя, самовизначення у світі. Так само показники світоглядної принципності корелюють з самокритичністю та довірою до себе, тобто у юнацькому віці формується здатність змінювати свої світоглядні переконання і уявлення під впливом нового життєвого досвіду, бути відкритими для світу та змін навколишнього середовища. Зворотній зв'язок ми встановили лише між шкалами «світоглядний песимізм» та «та довіра до світу». У нашому дослідженні такий результат ми пояснюємо тривалим впливом військових дій, які вплинули на формування ціннісна-сміслової сфери юнаків та юнок, на формування їх світогляду в цілому. І тут є обернений зв'язок, тобто чим більше у юнаків формується песимістичний погляд на світ (у нашому дослідженні високі показники), тим нижчим є показник довіри до світу. Світ стає непередбачуваним та молода людина не встигає адаптуватися до його змін та сформувати гармонійний світогляд.

Далі представимо результати за кореляціями між шкалами «світоглядної пластичності» та життєвими сферами, завданнями та ціннісними орієнтаціями.

Таблиця 2.5

Взаємозв'язок шкал методики «Світоглядна пластичність» з іншими показниками

№	Шкали СП	к/к	к/к	к/к	к/к	к/к
		Ставлення до майбутнього	Сфера сім'я	Сфера професійного життя	Сфера суспільної активності	Сфера захоплення
Інші показники						
1	світоглядна пластичність	0,362*	0,357*	0,427*	--	0,321*
2	світоглядна критичність	0,561**	--	0,327*	0,582**	--
3	світоглядний ідеалізм	0,421*	--	--	--	--
4	світоглядний песимізм	--	--	--	--	--
5	світоглядна принциповість	--	--	--	0,379*	--

Примітка: к/к – коефіцієнт кореляції, * - p (рівень статистичної значущості) $\leq 0,05$; ** - p $\leq 0,01$

Отже, юнаки та юнки мають стратегічні життєві завдання, що є свідомим актом самопізнання та самовизначення на основі ціннісної орієнтації у навколишньому світі, включаючи ставлення до себе та інших людей. Як показують отримані результати, головні змістові завдань та ціннісно-мотиваційної сфери пов'язані з розширенням особистого життєвого досвіду та

здобуттям нових знань, у тому числі й необхідних для майбутньої професійної діяльності. Юнаки та юнки також пов'язують свій майбутній життєвий добробут із професійною діяльністю, розглядаючи її як сферу реалізації свого фізичного та інтелектуального потенціалу. Більшість опитаних респондентів також надають великого значення професійним досягненням та успішності. На свідомому рівні юнаки та юнки визнають важливість саморозвитку та самовдосконалення, що відображає загальний напрямок їх життєвих орієнтацій. При цьому, є максимальне прагнення реалізувати свої здібності, можливості, підвищити соціальний та матеріальний статус. Ці аспекти відіграють провідну роль у процесі самореалізації, спрямовуючи їх на максимальне розширення меж власного «Я».

Можемо констатувати, що найбільшу кількість у таблиці 2.5. має «світоглядна пластичність», що дає пояснюємо як основу формування світогляду у юнацькому віці. Молоді люди відштовхуються у формуванні своїх цінностей, життєвих завдань та сфер саме через високі показники пластичності, гнучкості світогляду, що розширює їх можливості.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретико-емпіричний аналіз результатів дозволив сформулювати наступні загальні висновки.

1. Встановлено, що структура світогляду у юнацькому віці є складною, цілісною та узгодженою між компонентами структурою психіки. Має значне значення саме інтелектуально-чуттєва рефлексія, глибоке усвідомлення та осмислення себе як «Я», свого місця в світі та взаємостосунки з ним на основі закінченого формування ціннісно-сміслової сфери, зростанні внутрішнього плану побудови життєвого сценарію. Формування світогляду починається з народження, але сензитивним та вирішальним етапом стає саме юнацький вік, коли головними функціями світогляду стають: регуляція та організація поведінки, цілісність та суб'єктність, формування картини світу через власні цінності та переконання.

2. У емпіричному розділі виявлені не значущі розбіжності у ціннісно-мотиваційній сфері юнаків та юнок (розвиток себе, активні соціальні контакти ,духовна радість). В результаті аналізу кореляцій між світоглядними факторами було підтверджено взаємозв'язок світогляду та життєвих сфер, Я-концепцією та ставленням до себе та світу. Виявлені прямі кореляційні зв'язки між чинниками «світоглядна пластичність», «довіра до себе» та «довіра до інших», які відображають особистісну тенденцію до формування глобальної прихильності до світу і усвідомленості життя. Також було виявлено значні зв'язки між «світоглядна пластичність» та «ставлення до майбутнього» «сфера сім'я», «сфера професійного життя». Зазначимо, що сила зв'язку світоглядних

чинників із Я-концепцією та ціннісною сферою з життєвими завданнями є високою. Таким чином, підтверджено, що світогляд у юнацькому віці визначається впливом вищезгаданих чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєнко І.М. Суть та структуру валеологічного світогляду студентської молоді. *Теорія та методика навчання та виховання*, 2013. 34, С.15-23.
2. Агапченко І.В. Дослідження категорії довіри у міждисциплінарному підході. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2018. Том 23. Випуск 1 (47). С. 13-25.
3. Бохонкова Ю. Вікові та психологічні особливості міжособистісного спілкування юнаків. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2014. Вип. 19(1). С. 20-25
4. Волинець Н. Я-концепція як чинник особистісного самовизначення в ранній юності. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія* Вип. 1 (54), 2022. С.27-34.
5. Грузинова К.М. Переконавання особистості як світоглядний чинник її психологічного благополуччя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія* 2(12). 2020. С.10-15.
6. Грузинова К.М. Опитувальник світоглядної пластичності особистості. *Габітус*, 2022. Вип.42. С. 124-131.
7. Грузинова К.М. Світоглядні фактори благополуччя особистості. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Том 33 (72). № 5. 2022. С. 1-8.
8. Грузинова К.М. Психологічне благополуччя осіб із різним типом світогляду. *Габітус*. Вип. 45. 2023. С.128-134.

9. Добривечір Д.О., Жданова І.В. Гендерні особливості «Я-концепції» в юнацькому віці. Особистість, суспільство, закон : тези учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 25 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 47-49.
10. Єрмакова Н.О. Особливості проявів довіри до інших та до себе у студентів юнацького віку. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія*, вип. 1, 2023. С.10-16.
11. Жарікова С.Б. Особливості взаємозв'язку компонентів потенціалу самозмін та форм базової довіри у студентів. *Габітус*. Випуск 59. 2024. С.146-150.
12. Зазимко О. В. Конструювання досвіду в процесі розвитку особистості юнаків: вікові особливості. *Актуальні проблеми психології*, 2020. 2(12), 83-98.
13. Зазимко О. В. Особливості формування індивідуального досвіду юнаків. Досвід особистості: теорія і практика. Збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 лютого 2020 р., м. Ніжин) / за ред. М.В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 73-78.
14. Каргіна Н. В. Теоретичні аспекти психологічного благополуччя в екзистенційному розумінні. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 127-138.
15. Каргіна Н., Рубський В. Світоглядна основа психологічного благополуччя особистості. *Збірник наукових праць РДГУ. Психологія: реальність і перспективи*. Випуск 14, 2020. С. 90-96.
16. Кошель Н.А. Дослідження процесів та особливостей смислоутворення в дорослому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки*. Вип.4. 2021. С.32-39.
17. Кузнецов О. І. Світогляд особистості як психологічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія : Психологічні науки*, 2019. № 1. С. 41–48.
18. Матвійчук О. Ціннісні орієнтації як складова здоров'я орієнтованого світогляду. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету*

- 231 імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини, 2020. (19), С.65-69.*
19. Моргун В.Ф. Багатовимірна теорія особистості про світогляд людини в контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій. *Психологія і особистість*. 2015. № 2 (8) Ч. 1. С.23-44.
 20. Нагорна І.І., Кисляк О.П. Діагностика Я-концепції: адаптація тесту «Тенесійська шкала Я-концепції». *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 12. С. 55-58; 2006. -№ 1. С. 11- 13.
 21. Півень М., Свинаренко Ю. Розбіжності в показниках ціннісно-сислової сфери особистості між групами здобувачів вищої освіти технічного закладу вищої освіти з різним рівнем емоційної зрілості в цифровому середовищі. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 8. С. 132–137
 22. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [Н.О. Гончарова, Ю.Л. Горбенко, Ю.І. Калюжна, В.А. Лавріненко, М.М. Мельничук, О.Г. Мирошник, Н.М. Мишко, В.Ф. Моргун, Л.Г. Перетяцько, М.М. Рева, К.В. Седих, М.М. Тесленко, І.Г. Тітов, Т.Є. Тітова, А.С. Харченко, Н.О. Чайкіна, Т.А. Яновська] ; за ред. К.В. Седих. Полтава : Астроя, 2018. 342 с.
 23. Савчин М.В. Постмодерністський світогляд і проблемний контекст психологічного пізнання особистості. *Психологія і суспільство*. 2020. № 4 (82). С. 7-23.
 24. Савченко О., Кузнецов К. Довіра як компонент економічної поведінки особистості. Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи: зб. матер. Міжнародної науково-практичної конференції; 7 квітня 2020 р. К.: Університет ДФС України, 2020. С. 306-308.
 25. Савченко О.В., Петренко В.В., Тімакова А.В. Методика довіри/недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе (А. Купрейченко):

- україномовна адаптація, валідизація та стандартизація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*, 2022. (5). С.16-22.
26. Тітов І. Г. Світогляд особистості: психологічна структура та функції. *Теоретичні дослідження у психології: монографічна серія*. Сост. В.О. Медінцев. Том 15. 2022. С. 68-78.
27. Тітов І. Г. Психологія світогляду: особистісний контекст. *Психологія і особистість*. 2017. № 1 (11). С.13-24.
28. Тітов І. Г., Шаповал М.О. Якісне дослідження світогляду осіб юнацького віку. *Психологія і особистість*. 2018. № 2 (14). С. 136-155.
29. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності: монографія. К. : Либідь, 2003. 376 с.
30. Чайка Г.В. Довіра як ключовий компонент психічного здоров'я. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія Психологія*. 2022. Т. 33 (72) № 1. С. 31-36.
31. Цибульська В.І. Особливості прояву життєвої позиції у поведінці осіб юнацького віку. Монографія колективна «Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства» / За ред. Л.В. Помиткіної, О.П. Хохліної. К., 2019. С. 233-238.
32. Шамне А. В. Теорія та практика психосоціального розвитку у підлітково-юнацькому віці : монографія. К. : ТОВ ВНП «Інтерсервіс», 2015. 397 с.
33. Koltko-Rivera, M.E. The Psychology of Worldviews. *Review of General Psychology*, 2004. Vol. 8, No. 1, pp. 3–58.
34. Koltko-Rivera, M. E. The Worldview Assessment Instrument (WAI): The development and preliminary validation of an instrument to assess world view components relevant to counseling and psychotherapy (Doctoral dissertation, New York University). 2000. Dissertation Abstracts International, 61(04), 2266B. (UMI Microform No. 9968433).

35. Kononenko O., Kononenko A., Stynska V., Kachmar O., Prokopiv L., Katolyk H. & Popovych I. Research of the factor structure of the model of world view settings at a young age. *Revista Inclusiones*. 2020. № 7(3). P. 98–116.
36. Melendro M, Campos G, Rodríguez-Bravo AE, Arroyo Resino D. Young People's Autonomy and Psychological Well-Being in the Transition to Adulthood: A Pathway Analysis. *Front Psychol*. 2020 Aug 7;11:1946.
37. Mifsud R, Sammut G. Worldviews and the role of social values that underlie them. *PLoS One*. 2023 Jul 26;18(7):e0288451
38. Nilsson A. A Q-methodological study of personal worldviews. *Journal for Person-Oriented Research*, 2015. 4(2), 78-94.
39. Omolara O. An Empirical Analysis of the Influence of Values, Worldview, and Culture on the Psychological Processes in Transformational Adaptation. *London Journal of Research in Humanities and Social Sciences*. 2022. Volume 22. Issue 17. P.1-24.
40. Schlitz, Marilyn Mandala; Vieten, Cassandra; Miller, Elizabeth M. Worldview Transformation and the Development of Social Consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, 2010. 17, No. 7–8. pp. 18–36.

Додаток А

«Тенесійська Шкала Я-Концепції» (адаптація І.І. Нагорної)

Інструкція: Вам дані твердження, які допоможуть Вам описати себе відповідно до того, як Ви себе бачите. Будь-ласка, відповідайте так, ніби ви описуєте себе для себе самого. Не пропускайте тверджень. Прочитайте уважно кожне з них, а потім виберіть один із п'яти варіантів відповідей, які перелічені нижче. На бланку для відповідей у відповідному вічку напишіть цифру, яка відповідає варіанту обраної Вами відповіді. Перед тим, як відповідати, напишіть час початку, а після того, як завершите тест – час закінчення.

Варіанти відповідей:

- 1- повністю не згоден
 - 2- в якійсь мірі не згоден
 - 3- в якійсь мірі згоден, але і в якійсь мірі не згоден
 - 4- переважно згоден
 - 5- повністю згоден
1. У мене здорове тіло.
 2. Я приваблива людина.
 3. Я вважаю себе неохайною людиною.
 4. Я – порядна людина.
 5. Я – чесна людина.
 6. Я – погана людина.
 7. Я – весела людина.
 8. Я – спокійна і врівноважена людина.
 9. Я – ніхто.
 10. У мене така сім'я, яка завжди мені допоможе у будь-якій ситуації.
 11. Я – член щасливої сім'ї.
 12. Мої друзі не впевнені в мені.
 13. Я – дружелюбна людина.
 14. Я користуюсь популярністю серед чоловіків.
 15. Мені не цікаво, чим займаються інші люди.
 16. Я не завжди говорю правду.
 17. Іноді я злюсь.
 18. Мені подобається виглядати завжди гарно та акуратно.
 19. Я повен болю та страждань.
 20. Я – хвора людина.
 21. Я – релігійна людина.
 22. Я – морально незріла людина.
 23. Я морально слабка людина.
 24. У мене багато самоконтролю.
 25. Я – людина, повна ненависті.
 26. Я сходжу з розуму.
 27. Я – важлива людина для моєї сім'ї та друзів.
 28. В моїй сім'ї мене не люблять.
 29. Я відчуваю, що моя сім'я не довіряє мені.
 30. Я користуюсь популярністю серед жінок.
 31. Я злий на весь світ.
 32. Зі мною важко бути дружелюбним.

33. Іноді я думаю про такі погані речі, що про них не хочеться говорити.
34. Іноді, коли я погано себе почуваю, я роздратований.
35. Я не зовсім товстий і не зовсім худий.
36. Мені подобається моя зовнішність.
37. Мені хотілось би змінити щось в своєму тілі.
38. Я задоволений своєю моральною поведінкою.
39. Я задоволений своїм ставленням до Бога.
40. Мені потрібно більше ходити до церкви.
41. Я задоволений тим, ким я є.
42. Я дружелюбний настільки, наскільки мав би бути.
43. Я зневажаю себе.
44. Я задоволений моїми сімейними стосунками.
45. Я розумію мою сім'ю настільки, наскільки мав би.
46. Я повинен більше довіряти своїй сім'ї.
47. Я комунікабельний настільки, наскільки хочу бути.
48. Я намагаюся догодити іншим людям, але без фанатизму.
49. З громадської точки зору я – абсолютно нікчемна людина.
50. Мені не подобаються всі люди, яких я знаю.
51. Іноді я сміюся над вульгарними жартами.
52. Я – не дуже високий і не дуже низький.
53. Я не почуваю себе так добре, як мав би.
54. Я маю бути більш сексуально привабливим.
55. Я релігійний настільки, наскільки мені хочеться бути.
56. Мені хотілось би бути більш заслужуваним на довіру.
57. Мені не варто так багато брехати.
58. Я настільки розумний, наскільки хочу бути.
59. Я не така людина, якою мені хотілось би бути.
60. Я б хотів справляти на інших враження легше, як я це роблю.
61. Я ставлюся до своїх батьків настільки добре, наскільки мав би.
62. Я надто чутливий до того, що говорить моя сім'я.
63. Я повинен більше любити свою сім'ю.
64. Я задоволений тим, як я ставлюся до інших людей.
65. Я маю бути ввічливішим з іншими людьми.
66. Мені необхідно краще вживатися з іншими людьми.
67. Іноді я трохи пліткую.
68. Іноді мені хочеться вилаятися.
69. Я добре піклуюсь про своє тіло.
70. Я намагаюся слідкувати за своїм зовнішнім виглядом.
71. Я часто дію так, ніби у мене “дві лівих руки”
72. У своєму повсякденному житті я вірний своїй релігії.
73. Я намагаюся змінитися, коли знаю, що чиню неправильно.
74. Іноді я роблю дуже погані справи.
75. Я завжди можу потурбуватися про себе в будь-якій ситуації.
76. Я відчуваю провину, хоча мене це дратує.
77. Я не думаю перед тим, як щось зробити.
78. Я намагаюся “грати чесно” з моєю сім'єю і друзями.
79. Я по-справжньому цікавлюся своєю сім'єю.
80. Я прислухаюся до думки своїх батьків.
81. Я намагаюся зрозуміти точку зору іншої людини.
82. Я добру уживаюся з іншими людьми.
83. Я нелегко прощаю інших.
84. Я зволів би виграти, ніж програти в грі.

85. Більшість часу я почуваю себе добре.
86. Я не є досить успішним в спорті та в іграх.
87. Я погано сплю.
88. Більшість часу я роблю те, що є вірним.
89. Іноді я використовую нечесні методи для того, щоб просунутися вперед.
90. Мені важко робити те, що правильно.
91. Я досить легко вирішую свої проблеми.
92. Я часто змінюю свою думку.
93. Я намагаюся втікти від своїх проблем.
94. Я виконую свою частину домашньої роботи.
95. Я сварюся зі своєї сім'єю.
96. Я поведжу себе так, як від мене очікує моя сім'я.
97. Я бачу хороші сторони у всіх людей, з якими я зустрічаюсь.
98. Я не почуваю себе легко з іншими людьми.
99. Мені важко розмовляти з незнайомими людьми.
100. Іноді я відкладаю на завтра те, що слід зробити сьогодні.

Додаток Б

«Опитувальник світоглядної пластичності» (К.М. Грузинова, 2022)

Шановний респонденте! Вашій увазі буде запропоновано ряд тверджень. Прочитайте кожне з них і оцініть ступінь своєї згоди з їх змістом. Будьте максимально щирими і пам'ятайте - немає невірних відповідей! *Варіанти відповіді: 0 - безумовно ні; 1 - швидше ні, ніж так; 2 - швидше так, ніж ні; 3 - безумовно так.

№	Прочитайте, будь ласка, кожне твердження та оберіть один із варіантів відповіді, який вам найбільше підходить	0	1	2	3
1	Світ сповнений добра і необхідно докласти зовсім небагато зусиль, щоб зрозуміти це				
2	Якщо із довірою і відкритістю ставитися до світу, то світ відкриває нові можливості				
3	Не варто приймати чужі вади і недоліки				
4	Слід завжди залишатися орієнтуватися лише на свою думку і ні на чию більше				
5	Світ постійно змінюється, отож необхідно вміти бути готовим змінюватися разом із ним				
6	По мірі зближення з людьми помічасш їх приховані вади				
7	Нові ідеї і знання здатні змінити уявлення людини майже про що завгодно				
8	Людині властиво зраджувати власним ідеалам				
9	Справедливість одна для всіх людей і перед нею всі рівні				
10	Люди в цілому варті довіри і прихильності				
11	Нова інформація викликає у мене ширший інтерес, навіть якщо вона розходиться із моїми знаннями і уявленнями				
12	Здатність змінювати власні судження на основі нового знання – запорука розвитку				
13	Суспільство має карати злочинців, незалежно від їх соціального статусу				
14	Важливо залишатися відкритим для нового знання і досвіду				
15	Уникати труднощі цілком природньо для людини				
16	Важливо вміти співвідносити свої переконання, ідеали та вірування із реальністю				
17	Переконання можуть і повинні змінюватися протягом життя				
18	Слід дізнатися будь-яку людину краще і можна знайти у неї безліч чеснот				
19	Невдача не повинна зупиняти на шляху до бажаної мети, допоки не спробуєш всі способи її досягнення				
20	Наука наразі не в змозі довести існування Бога, однак це не означає, що його не існує				
21	Кожна людина має певні творчі схильності і спроможність їх реалізувати в житті				
22	За добрі вчинки людина має бути достойно нагороджена, за погані – покарана				

23	Перш ніж критикувати позицію іншої людини варто її ретельно розглянути				
24	Для того, щоб чогось досягти в житті, необхідно докласти немало зусиль і постійно розвиватися				
25	Для успішного здійснення діяльності важливо вміти критично оцінювати власні переваги і недоліки				
26	Важливо вміти відстоювати свою думку незважаючи на те, що говорять оточуючі				
27	Важливо залишатися вірним деяким своїм ідеалам				
28	Варто проявляти критичність при оцінці нової інформації				
29	Завжди можна зрозуміти вчинки іншої людини, якщо поставити себе на її місце				
30	Іноді заради збереження гарних стосунків можна поступитися власними переконаннями та інтересами				
31	Люди притримуються різних життєвих позицій і варто приймати будь-який вибір людини				
32	Інтерес до самої себе і навколишнього світу необхідний людині для постійного розвитку				

** Приналежність питань до шкал є наступною: власне світоглядна пластичність (5, 7, 11, 12, 14, 17, 19, 25, 26, 32); світоглядна критичність (16, 20, 23, 28, 31); світоглядний ідеалізм (1, 2, 10, 18, 21, 29); світоглядний песимізм (3, 4, 6, 8, 15, 30); світоглядна принциповість (9, 13, 22, 24, 27). *** За кожен пункт опитувальника нараховується від 0 до 3 балів; обернене нарахування балів здійснюється для питань: 3, 4, 6, 8, 15, 26.

Додаток В

«Методика довіри / недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе»

(А. Купрейченко, адаптація В. Петренко, О. Савченко)

Інструкція: Уважно прочитайте твердження і оцініть ступінь своєї згоди/незгоди з кожним з них.

Твердження	Н е в і р н о	С к о р і ш е н е в і р н о	С к л а д н о в и з н а ч и т и	С к о р і ш е в і р н о	В і р н о
1. Я довіряю своєму вмінню будувати взаємини із близькими людьми					
2. Об'єкти та явища навколишнього світу мене мало хвилюють					
3. Я довіряю своєму вмінню відрізнати «хороше» від «поганого»					
4. Навколишній світ є для мене джерелом небезпеки					
5. Я довіряю своєму вмінню орієнтуватися в критичній ситуації					
6. Якщо не встежиш – люди скористаються твоєю перевагою					
7. Я довіряю своєму вмінню прогнозувати вчинки інших людей					
8. Варто бути дуже обережним, коли маєш справу з людьми					
9. Ніхто не має наміру брати на себе відповідальність за те, що з тобою станеться, хоча бачать, до чого все йде					
10. Я довіряю своєму вмінню поступитися, якщо необхідно					
11. Я довіряю своєму вмінню визнавати свої помилки					
12. Інші люди кажуть, що від навколишнього світу не слід очікувати чогось хорошого					

Ключ: підраховується сума набраних балів за кожною шкалою з урахуванням того, що за твердження 1, 3, 5, 7, 10, 11 бали нараховуються за прямою шкалою, а твердження 2, 4, 6, 8, 9, 12 – за зворотною шкалою. Пряма шкала: «не вірно» – 1 бал, «скоріше не вірно» – 2 бали, «складно визначити» – 3 бали, «скоріше вірно» – 4 бали, «вірно» – 5 балів. Зворотна шкала: «не вірно» – 5 балів, «скоріше не вірно» – 4 бали, «складно визначити» – 3 бали, «скоріше вірно» – 2 бали, «вірно» – 1 бал. Шкала «Довіра до світу» – 2, 4, 12. Шкала «Довіра до інших людей» – 6, 8, 9. Шкала «Довіра до себе» – 1, 3, 5, 7, 10, 11.

Додаток Г

Тест життєві завдання особистості (розробка колективу лабораторії соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної психології АПН України під керівництвом Т.М. Титаренко).

Інструкція: Вкажіть, будь ласка, навпроти кожного із запропонованих висловлювань свою згоду чи незгоду з ним, відмітивши один з варіантів: “згоден/згодна” або “не згоден/не згодна”. Навіть якщо Ви не можете погодитися з жодною відповіддю, все ж оберіть варіант, який більше для Вас прийнятний. Тут немає “правильних” і “неправильних” відповідей. Ваша думка цінна для нас саме такою, якою вона є. Ваші відповіді конфіденційні і будуть використані тільки у вигляді статистичних даних.

Бланк для відповідей:

№	Твердження	Згоден/ згодна	Не згоден/не згодна
1	У наш час роботу треба обирати радше за зарплатнею, ніж за уподобаннями		
2	Мені дуже б хотілося стати відомою людиною в цьому житті		
3	Я хочу багато чого змінити в собі		
4	Я б хотів(-ла) у майбутньому займатися улюбленою справою, але важливіше заробляти гроші		
5	Найактуальніше для мене сьогодні – створення сім'ї		
6	Я завжди чітко планую майбутнє		
7	Я більше живу сьогоднішнім днем, ніж майбутнім		
8	Я завжди дивлюся у майбутнє з оптимізмом, і тому мені не складно ставити нові життєві завдання		
9	Частіше я керую життєвими обставинами, аніж вони мною		
10	Коли я ставлю перед собою завдання, мені ще невідомі шляхи його розв'язання		
11	Коли виникають перешкоди, я впевнений(-а), що впораюсь з проблемою		
12	Завдання, які я ставлю, зазвичай виключають одне одного, я змушений(-на) вибирати		
13	Обставини мого життя суттєво вплинули на те, які життєві завдання я ставлю перед собою		
14	При зміні зовнішньої ситуації я не змінюю своїх завдань		

15	При постановці завдань я відчуваю, що можу гори звернути		
16	Буває, що я порушую встановлені правила		
17	Комфорт і безтурботність – у майбутньому мені більше нічого не треба		
18	Усі, урешті-решт, прагнуть влади		
19	Найголовніше життєве завдання людини – стати професіоналом у своїй справі		
20	Оскільки я не можу всіх зробити щасливими, я повинен(-на) подбати про себе		
21	Думаю, що головне моє завдання – учитися		
22	Я більше довіряю плину подій, щасливому збігу обставин, ніж своїм намірам		
23	Можна не планувати життя далі, ніж на рік вперед		
24	Думаючи про майбутнє, я часто уявляю всілякі неприємності		
25	Того, що я бачу як своє життєве завдання, я досягну власними силами		
26	Я завжди уявляю у подробицях, як буду рухатись до бажаного результату		
27	Переді мною постає стільки життєвих труднощів, що подолати їх усі просто неможливо		
28	Іноді мої життєві завдання суперечать одне одному, і я не можу здійснити все		
29	Не думаю, що життєві завдання визначаються обставинами мого життя		
30	Я легко переключаюся з одного життєвого завдання на інше		
31	Нові завдання (мене) більше збентежують, аніж мобілізують		
32	Я завжди дотримуюсь своїх обіцянок		
33	Головне для мене в майбутньому – це матеріальна забезпеченість		
34	Досягненням є те, що визнають інші		
35	Єдине справжнє життєве завдання – це пошук себе, самовдосконалення		
36	Мені подобається допомагати іншим, коли це не заважає кар'єрі		
37	Життєвий успіх неможливий без доброго здоров'я		
38	Час життя обмежений, але мені вдається використовувати його оптимально		
39	Найголовніше у моєму житті відбуватиметься протягом найближчих п'яти років		
40	Мене лякають всілякі несподіванки, що чекають у майбутньому		
41	Приймаючи життєве рішення, я більше орієнтуюся на “так треба”, “так прийнято”, аніж на “я хочу цього”, “це мені потрібно”		
42	Я часто не можу вирішувати свої життєві завдання – не маю часу, грошей, інформації, допомоги		
43	Якщо в моєму житті не вистачає складностей, я їх шукаю		

44	Всі мої життєві завдання я легко можу розташувати за важливістю		
45	Для мене не важко проаналізувати причини та наслідки своїх життєвих завдань		
46	Я намагаюсь досягти того, що запланував(-ла), навіть усупереч обставинам		
47	Мені не важко тривалий час бути включеним(-ою) в активну діяльність		
48	Я ніколи не відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні		
49	Всі хочуть мати престижні речі		
50	У житті мало речей, важливіших за успіх		
51	Я думаю, що впливати на власний розвиток дуже важко		
52	Покращити світ навіть в чомусь незначному – моє життєве завдання		
53	Молода людина може поки що не замислюватися серйозно про своє здоров'я		
54	Життя таке непередбачуване, що не варто його планувати		
55	У віці моїх батьків я досягну справжнього успіху		
56	Не варто очікувати від майбутнього чогось особливо хорошого		
57	В своєму житті я дотримуюсь принципів, заснованих на почутті обов'язку		
58	Ставлячи перед собою важливе життєве завдання, я знаю, чого хочу досягти у кінцевому рахунку		
59	У мене не такий сильний характер, щоб проявляти стійкість у складних обставинах		
60	Я завжди чітко знаю, що для мене головне у житті		
61	Часто я не враховую далекі наслідки тих життєвих завдань, які ставлю перед собою тепер		
62	Якщо не буде виходити так, як задумано спочатку, я робитиму це іншим чином		
63	Я більше люблю спокійний відпочинок, ніж бурхливі розваги		
64	Непристойні жарти викликають у мене сміх		
65	Для щастя необхідні гроші		
66	Між престижною і цікавою роботою я радше оберу престижну		
67	Життєві труднощі радше перешкоджають моєму розвитку, ніж допомагають		
68	Більшість завдань у житті вимагають насамперед сумлінної праці, а не творчості		
69	Спочатку треба стати на ноги, а вже потім думати про все інше		
70	Я нерідко сам(-а) не знаю, чого хочу і яким чином слід діяти в різних життєвих обставинах		
71	В мене є завдання, розраховані на все життя		
72	Я вірю в себе, і тому майбутнє мене не страшить		
73	Мої життєві успіхи більше залежать від вдалого збігу обставин, ніж від моїх здібностей і зусиль		
74	Без всебічного аналізу обставин я, як правило, не ставлю		

	важливі для мого майбутнього завдання		
75	Несподівані зміни на тривалий час вибивають мене з колії		
76	Мені важко зрозуміти, які життєві завдання для мене важливіші: чи навчання, чи робота, чи дружба, чи сім'я		
77	Для вирішення життєвого завдання не обов'язково враховувати попередній досвід		
78	Мені подобається, коли, крім завдання, я отримую план його розв'язання		
79	На жаль, у мене недостатньо сил та енергії для втілення в життя намічених завдань		
80	Якщо я не правий, то ніколи не серджуся		
81	Без друзів я не досягну успіху в житті		
82	Я планую своє майбутнє до дрібниць, крок за кроком		
83	У грі я люблю бути переможцем		
84	Сім'я і діти – це поки що не для мене		
85	Я зазвичай ставлю перед собою конкретні завдання та намічаю реальні строки їх виконання		
86	Буває, чиясь необачність викликає у мене сміх		
87	На першому місці завжди мають бути друзі		

Ключі:

По кожній шкалі сумується кількість балів.

Шкала 1. Мотивація життєвих завдань.

Підшкала 1.1. мотивація матеріального задоволення, гроші, комфорт.

При відповіді «так» на питання 1, 17, 33, 49, 65 присвоюється «2 бали».

Підшкала 1.2. мотивація досягнення успіху, престижу, влади, визнання.

При відповіді «так» на питання 18, 34, 50, 66 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «так» на питання 2 присвоюється «3 бали».

Підшкала 1.3. мотивація самоконструювання.

При відповіді «так» на питання 3, 19, 35, 51 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 67 присвоюється «2 бали».

Підшкала 1.4. мотивація творчості. При відповіді «так» на питання 52 присвоюється «3 бали»;

при відповіді «ні» на питання 4, 20, 36, 68 присвоюється «2 бали».

Підшкала 1.5. Локалізація життєвих завдань по сферах.

Сфера сім'я:

При відповіді «так» на питання 5 присвоюється «3 бали»;

при відповіді «ні» на питання 84 присвоюється «2 бали».

Сфера навчання та робота:

При відповіді «так» на питання 21 присвоюється «3 бали»;

при відповіді «так» на питання 69 присвоюється «2 бали»;

Сфера здоров'я:

При відповіді «так» на питання 37 присвоюється «3 бали»;

при відповіді «ні» на питання 53 присвоюється «2 бали».

Сфера друзі:

При відповіді «так» на питання 81 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «так» на питання 87 присвоюється «3 бали».

Шкала 2. Структурованість часу життя.

Підшкала 2.1. Наявність структурування часу.

При відповіді «так» на питання 6, 38, присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 22, 54, 70 присвоюється «2 бали».

Підшкала 2.2. Віддаленість структурування. Обирається максимально віддалений часовий контур: 1-й часовий контур – «сьогодні»: при відповіді «так» на питання 7 присвоюється «1

бал»;

2-й часовий контур – «1 рік»: при відповіді «так» на питання 23 присвоюється «2 бали»;

3-й часовий контур – «5 років» при відповіді «так» на питання 39 присвоюється «3 бали»;

4-й часовий контур – «40-50 років» при відповіді «так» на питання 55 присвоюється «4 бали»;

5-й часовий контур – «все життя» при відповіді «так» на питання 71 присвоюється «5 балів».

Шкала 3. Ставлення до майбутнього.

При відповіді «так» на питання 8, 72 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 24, 40, 56 присвоюється «2 бали».

Шкала 4. Суб'єктна активність.

При відповіді «так» на питання 9, 25 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 41, 57, 73 присвоюється «2 бали».

Шкала 5. Операціональні характеристики життєвих завдань.

Підшкала 5.1. Стратегія. При відповіді «так» на питання 26, 58, 74, 82, 85 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 10, 42, присвоюється «2 бали».

Підшкала 5.2. Стійкість. При відповіді «так» на питання 11, 43 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 27, 59, 75 присвоюється «2 бали».

Підшкала 5.3. Цілісність життя. При відповіді «так» на питання 13, 45 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 29, 61, 77 присвоюється «2 бали».

Підшкала 5.4. Гнучкість. При відповіді «так» на питання №30, 62 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 14, 46, 78 присвоюється «2 бали».

Підшкала 5.5. Активність–виснажливість.

При відповіді «так» на питання 15, 47 присвоюється «2 бали»;

при відповіді «ні» на питання 31, 63, 79 присвоюється «2 бали».

Шкала 6. Брехні.

При відповіді «так» на питання 32, 48, 80 присвоюється «2 бали»;

Відповіді «ні» на питання 16, 64, 83, 86 присвоюється «2 бали»